Stand van zaken, aanbevelingen IVESCR

Leeswijzer

- Dit overzicht bevat per aanbeveling van het comité een appreciatie van het kabinet en, waar van toepassing, de stand van zaken van de (eventuele) implementatie.
- De nummering van de aanbevelingen (bijvoorbeeld aanbeveling 5a) is gebaseerd op de paragaaf en lid uit de zogeheten "*Concluding Observations*". De volledige lijst zoals ontvangen van het verdragscomité zit in bijlage 2.
- Het onderstaande overzicht bevat niet de algemene opmerkingen, constateringen en verwijzingen naar "general comments" van het verdragscomité. Hierdoor is de nummering van de aanbevelingen niet consecutief.
- Alle aanbevelingen gericht aan Europees Nederland of Caribisch Nederland (CN) zijn in dit overzicht opgenomen, aanbevelingen gericht aan Aruba, Curaçao of Sint Maarten zijn de verantwoordelijkheid van die landen.

Aanbeveling 5a
Neem effectieve maatregelen om de ongelijkheden tussen Europees en Caribisch Nederland te verminderen, qua armoedecijfers en toegang tot sociale zekerheid, waaronder uitkeringen, huisvesting, gezondheidszorg en kosten voor nutsvoorzieningen.

De relatief hoge kosten van levensonderhoud staan niet in verhouding tot de relatief lage inkomens in Caribisch Nederland (CN). De afgelopen jaren zijn daarom verschillende belangrijke stappen gezet, zoals de verhoging van minimumlonen, minimumuitkeringen en kinderbijslag. Om de bestaanszekerheid op de drie eilanden verder te verbeteren, heeft het kabinet in het coalitieakkoord per 2027 structureel EUR 30 miljoen vrijgemaakt. Bij de uitwerking van deze middelen wordt nadrukkelijk naar structurele verlaging van de kosten van levensonderhoud gekeken, waaronder nutsvoorzieningen. Een andere grote kostenpost is huisvesting. Het kabinet werkt daarom verder aan de huisvestingsagenda voor de bouw en renovatie van betaalbare woningen, en regelingen voor huurlastenverlichting. Ook heeft het kabinet de Health Deal aangekondigd, waar afspraken in worden gemaakt over de samenwerking en uitvoering op het gebied van zorg op de eilanden. Parallel wordt geïnvesteerd in het moderniseren en uitbreiden van het socialezekerheidsstelsel in CN.

Aanbeveling 5c
Zet robuuste mechanismen op voor het verzamelen en publiceren van uitgesplitste gegevens in alle koninkrijklanden en Caribisch Nederland om publiek beleid voor de uitoefening van de verdragsrechten adequaat te kunnen monitoren en doeltreffend te ontwerpen.

Om aan mensenrechtenverplichtingen te voldoen, kan elk land bijstand vragen aan de andere landen van het Koninkrijk. Dergelijke verzoeken om bijstand en steun zijn in het verleden al meerdere malen tussen de landen gedaan.

Wat betreft Bonaire, Sint Eustatius en Saba wordt hier opvolging aan gegeven door Nederland. Het kabinet onderschrijft het belang van voldoende data voor CN, zowel voor de uitvoering van beleid als het ontwerpen, evalueren en bijsturen daarvan. Op verzoek van de ministeries van SZW en BZK heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) recentelijk een dashboard macro-economische context Caribisch Nederland ontwikkeld[1]. In opdracht van SZW onderzoekt het CBS momenteel de mogelijkheden om (nieuwe) armoede- en schuldenstatistieken voor CN te ontwikkelen. Dataverzameling voor de koninkrijklanden is primair een aangelegenheid van de landen zelf.

Aanbeveling 5d
Zorg voor betekenisvolle participatie van autoriteiten en maatschappelijk middenveld in alle koninkrijkslanden bij het ontwerp, implementatie en monitoring van beleid gerelateerd aan IVESCR.

Het kabinet onderschrijft de meerwaarde en het belang van deelname van het maatschappelijk middenveld aan beleidsvorming op lokaal en nationaal niveau. Dit komt onder andere tot uiting in het Beleidskompas, de verplichte richtlijnen voor de Nederlandse rijksoverheid voor beleidsvorming, dat voorschrijft om belanghebbenden te betrekken bij de ontwikkeling van beleid

[1] Dashboard Monitor Macro-economische context Caribisch Nederland, 14 januari 2026, Dashboard Monitor macro-economische context Caribisch Nederland

en dit ook stimuleert voor uitvoering en evaluatie. Belanghebbenden kan gaan om burgers, maar ook om collectieven of belangenorganisaties.

Begin 2025 is de Wet versterking participatie op decentraal niveau ingegaan in Nederland, en wordt gewerkt aan ondersteuning voor lokale overheden om hier in de praktijk vorm aan te geven. Daarnaast investeert het kabinet in de versterking van maatschappelijke initiatieven, bijvoorbeeld via een maatschappelijke alliantie gericht op burgerschap. Het kabinet blijft daarnaast investeren in nieuwe vormen van invloed en zeggenschap van burgers, zoals het nationaal burgerberaad Klimaat en de nationale jeugdstrategie. Voor jeugdparticipatie vervult de Nationale Jeugdraad een belangrijke rol: deze organisatie vertegenwoordigt jongeren in beleidsprocessen op verschillende bestuursniveaus en ontvangt structurele financiering vanuit de Rijksoverheid.

De wens om partijen in CN bij het beleid in verband met het verdrag te betrekken, wordt gedeeld. Het betrekken van de openbare lichamen en de Centraal Dialoog bij nieuw beleid is een vaste gedragslijn vanuit de rijksoverheid. Waar nodig kan deze betrokkenheid zich ook uitstrekken tot de fase van uitvoering en monitoring.

Aanbeveling 7a
Zorg er voor dat de verdragsbepalingen volledig worden toepast in de nationale rechtsorde, onder andere door te verwerken in nationale wetgeving, zodat de verdragsrechten rechtstreeks kunnen worden ingeroepen en toegepast door rechtbanken en beleidsmakers.

Voor een volledig effect van verdragsbepalingen in de Nederlandse rechtsorde is het van belang dat zij kunnen worden gekwalificeerd als een ieder verbindend in de zin van artikel 93 en 94 van de Grondwet. Alleen dan kan een rechter een overheidsmaatregel rechtstreeks toetsen aan verdragsrecht en is dit recht juridisch afdwingbaar. Het laatste woord over de een ieder verbindendheid van verdragsbepalingen is voorbehouden aan de rechter. Deze heeft de overwegend uit sociale grondrechten bestaande bepalingen van het IVESCR tot nog toe in zijn rechtspraak steeds als niet-een ieder verbindend aangemerkt.

Het kabinet ziet, gelet op de uit de Grondwet voortvloeiende verdeling van machten tussen de staatsmachten, geen mogelijkheid om verandering aan te brengen in dit standpunt. Ook acht zij dit niet wenselijk: sociale grondrechten bevatten in de regel instructienormen voor de overheid en lenen zich niet goed voor rechterlijke toetsing.

Wel signaleert de regering dat het onderscheid tussen klassieke en sociale grondrechten in de jurisprudentie aan het vervagen is en de rechter – al dan niet indirect – in incidentele gevallen ook aan verdragsbepalingen toetst die als sociale grondrechten kunnen worden gekarakteriseerd. Het is aan de rechter om te bepalen of zulke toetsing in concrete zaken ook aan de orde kan zijn bij bepalingen uit IVESCR.

Aan de verwezenlijking van de rechten die zijn neergelegd in het IVESCR werkt Nederland via verschillende beleidsinitiatieven en via wetgeving die burgers in bepaalde gevallen concrete rechten en aanspraken toekent. De reacties in dit document op de ontvangen aanbevelingen geven hiervan een beeld en bevatten concrete voorbeelden.

Aanbeveling 7b
Versterk de training en bewustwording van IVESCR onder rechters, advocaten, openbaar aanklagers en ambtenaren, en deel informatie bij het volgende periodieke rapport over jurisprudentie waarbij een beroep wordt gedaan op de verdragsbepalingen.

Rechters moeten jaarlijks voldoen aan de vastgestelde opleidingscriteria die door de Rechtspraak worden gehanteerd. Dit omvat het volgen van actualiteitencursussen en verdiepingscursussen bij het studie- en opleidingscentrum voor de Rechtspraak (SSR)of andere geaccrediteerde opleidingsorganisaties. Hoewel IVESCR niet expliciet onderdeel is van het cursusaanbod van het SSR, biedt het diverse cursussen die gericht zijn op communicatie met kwetsbare personen, waaronder asielzoekers en slachtoffers van huiselijk geweld of mensenhandel. Zowel tijdens als na hun opleiding houden rechters zich op de hoogte van de laatste ontwikkelingen, nieuwe wetgeving en jurisprudentie binnen hun vakgebied door vakliteratuur te lezen en cursussen te volgen.

Zo heeft de rechtspraak een periodieke nieuwsbrief over Europese en internationale ontwikkelingen en jurisprudentie. Het ministerie van J&V is momenteel in contact met de rechtspraak om vast te stellen wat de beste manier is om IVESCR regelmatig te integreren en er meer aandacht voor te genereren.

Advocaten moeten eveneens jaarlijks voldoen aan de vastgestelde opleidingscriteria die door de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) worden gehanteerd. Naast de beroepsopleiding moeten advocaten jaarlijks permanente educatie (PE) punten behalen. Permanente educatie vindt plaats bij verschillende geaccrediteerde opleidingsinstellingen en binnen gespecialiseerde juridische cursussen die door de NOvA moeten worden geaccrediteerd.

Aanbeveling 7c
Garandeer dat effectieve juridische en niet-juridische rechtsmiddelen beschikbaar zijn bij schendingen van de rechten uit het Verdrag, o.a. door middel van rechtsbijstand in relevante zaken.

Een voorbeeld van een effectief juridisch rechtsmiddel is dat elk persoon in Nederland die stelt dat zijn/haar rechten zijn geschonden, aangifte kan doen bij de politie of een procedure starten bij de rechter, bijvoorbeeld om een discriminerende praktijk door een werkgever te stoppen. De Grondwet bevat een specifiek artikel over de inroepbaarheid van bepalingen van het internationale recht: iemand kan zich voor de nationale rechter beroepen op een bepaling van internationaal recht wanneer die bepaling 'eenieder verbindend' is. Het is aan de nationale rechter om in concrete gevallen te bepalen of een dergelijke bepaling inderdaad 'eenieder verbindend' is. In dat geval kan de rechter de bepaling van internationaal recht rechtstreeks toepassen.

Niet-juridisch bindende opties zijn een klacht indienen bij het College voor de Rechten van de Mens en melding doen bij de Nationale Ombudsman. Bij het onderbouwen van zijn/haar verklaring bij deze instanties kan men verwijzen naar IVESCR om de verplichtingen van de Staat onder dit verdrag toe te lichten.

Toegang tot het recht is een prioriteit voor Nederland en door de overheid gesubsidieerde rechtsbijstand is een belangrijk onderdeel om toegang tot het recht te waarborgen voor mensen met beperkte financiële middelen. Vanaf dit jaar komt er aanvullend EUR 30 miljoen beschikbaar voor rechtsbijstandverleners. De vergoedingen in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand worden verhoogd. Het aantal rechtsbijstandsadvocaten neemt af, daarom treft de overheid verschillende maatregelen om dit aantal te verhogen.

- Kortetermijnmaatregelen richten zich op het verhogen van vergoedingen, meer aandacht voor het beroep op scholen en universiteiten, mediacampagnes en subsidies voor het volgen van de benodigde opleidingen.
- Langetermijnmaatregelen richten zich op een gezamenlijke visie op het beroep, het ontwikkelen van (alternatieve en efficiënte) bedrijfsstructuren en samenwerking met de commerciële advocatuur.

In september 2025 is een kwartiermaker gestart met het in kaart brengen van het landelijke netwerk van sociaaljuridische dienstverlening en zal aanbevelingen doen over het verminderen van eventuele regionale verschillen in het aanbod van rechtsbijstand binnen het stelsel. Wanneer dit beeld duidelijk is, kunnen waar nodig investeringen worden gedaan.

Aanbeveling 7d
Rond de evaluatie van het facultatief protocol bij IVESCR af en ga over tot ratificatie, zodat individuen en groepen er op internationaal niveau beroep op kunnen doen.

In 2023 heeft Nederland besloten om het facultatief protocol bij IVESCR voorlopig niet te ratificeren. Dit vanwege de brede reikwijdte van het verdrag, en de daardoor onvoorspelbare gevolgen van ratificatie.[2] [3] Destijds is besloten om het protocol bij het VN-verdrag handicap wel te ratificeren, en ratificatie van het protocol bij het Internationaal Kinderrechtenverdrag (IVRK) op een later moment te wegen. Het kabinet volgt de Nederlandse ervaringen met het VN-verdrag handicap, en de ervaringen in vergelijkbare landen met het facultatief protocol bij IVESCR.

Aanbeveling 9a

[2] Kamerbrief ratificatie facultatieve protocollen, 26 mei 2023: Kamerbrief over besluit kabinet rond facultatieve protocollen VN-verdrag handicap, IVRK en IVESCR
[3] Kamerbrief nadere beleidsreactie ratificatie facultatieve protocollen, 31 mei 2024: Kamerbrief met nadere beleidsreactie op de voorlichting van de Raad van State over facultatieve protocollen VN-verdrag handicap, IVRK en IVESCR

Bespoedig de goedkeuring van het wetsvoorstel waarmee het College voor de Rechten van de Mens uitspraken kan doen over klachten inzake discriminatie die betrekking hebben op Caribisch Nederland.

Het wetsvoorstel is aangenomen op 7 oktober 2025 en is in werking getreden op 1 januari 2026.

Aanbeveling 11a
Voer een uitgebreide en inclusieve evaluatie uit van de gevolgen van het Nederlands fiscaal beleid voor de uitoefening van de rechten uit het Verdrag, met name door kansarme en gemarginaliseerde groepen.

Het kabinet beoordeelt de effecten van fiscale maatregelen zoveel mogelijk voor de invoering. Bestaand beleid wordt ook regelmatig geëvalueerd. Waar mogelijk vindt publieke consultatie plaats vóór invoering van nieuwe belastingmaatregelen. Bovendien, doet de Rijksoverheid ieder jaar een analyse van de impact op de koopkrachtontwikkeling van de begrotingsplannen voor het komende jaar.

Dit is inclusief de impact van de begrotingsplannen op de koopkracht van verschillende inkomensgroepen en verschillende groepen in de samenleving, en de impact op het aantal personen en kinderen in armoede. De resultaten hiervan worden gepubliceerd in de begroting van het ministerie van SZW.

Aanbeveling 11b
Voer een meer progressief en sociaal rechtvaardig fiscaal beleid in, onder meer door de vermogens- en vennootschapsbelasting te verhogen, en zorg voor de herverdeling van middelen om ongelijkheden tussen alle landsgebieden van het koninkrijk te verminderen.

Elk van de vier autonome landen van het Koninkrijk is verantwoordelijk voor zijn eigen financiële zaken en beleid. Het land Nederland doet uitvoerig onderzoek naar en maakt analyses van de verschillen in belastingdruk tussen werknemers en werkgevers, in het bijzonder in vergelijking tot andere landen. Als gevolg zijn er de afgelopen jaren concrete beleidsmaatregelen ingevoerd om de verschillen in belastingdruk tussen deze groepen te verminderen. Deze maatregelen hebben in het bijzonder de belasting op inkomen uit aandelen verhoogd, waaruit het grootste deel van de vermogens van de rijkste 1% van huishouden bestaat. Deze beleidsmaatregelen hebben daarom met name impact op de allerhoogste inkomensgroepen.

Daarnaast werkt het kabinet aan een nieuw raamwerk voor het belasten van particuliere vermogens en investeren (box 3). Dit is een vervolgstap richting een meer gebalanceerde belasting van arbeid en kapitaal, en maakt het belastingstelsel progressiever. Omdat de daadwerkelijke rendementen worden belast in het voorgestelde stelsel zal dit de verstorende effecten van de huidige belastingmethode verminderen, dat is gebaseerd op de verwachte rendementen op verschillende vermogenscategorieën. Dit wetsvoorstel is op 12 februari 2026 door de Tweede Kamer aangenomen en zal binnenkort in de Eerste Kamer worden behandeld.

Aanbeveling 11c (FIN)
Versterk inspanningen ter bestrijding van illegale financieringsstromen, belastingontduiking en -fraude, in het bijzonder door rijke individuen en ondernemingen, waaronder door versterkte maatregelen om het gebruik van lege (doorstroom) vennootschappen voor winstverschuiving, en door het waarborgen van een kritischere blik op financiële stromen en daadwerkelijk eigenschap.

Begin 2025 heeft Nederland een nieuwe anti-witwasaanpak gepresenteerd. Het kabinet werkt op dit moment aan de implementatie van deze aanpak gericht op witwassen en illegale geldstromen. De Financial Intelligence Unit (FIU-NL) heeft nieuwe bevoegdheden ontvangen, in lijn met het EU-witwaspakket dat in juli 2027 ingaat.

Het kabinet bevordert daarnaast de samenwerking tussen overheidsdiensten, om informatiedeling en nationale coördinatie te bevorderen. We hanteren daarbij een risicogebaseerde aanpak met toezichthouders en poortwachters, om de effectiviteit van anti-witwasbeleid te bevorderen. Daarnaast werkt Nederland aan de verbetering van de accuraatheid en betrouwbaarheid van informatie in het UBO-register (Ultimate Beneficial Owners, oftewel uiteindelijk belanghebbenden) door striktere verificatie en reguliere updates.

Daarnaast hebben over de laatste 10 jaar opeenvolgende Nederlandse kabinetten verschillende maatregelen genomen om belastingontwijking te verminderen. Nederland is hierdoor minder

aantrekkelijk gemaakt voor brievenbusbedrijven, en als gevolg daarvan is het aandeel BNP in buitenlandse directe investeringen in brievenbusbedrijven (ter doorstroom) aan het verminderen sinds 2018.[4] De huidige focus van het kabinet richt zich met name op maatregelen die worden gecoördineerd op het internationale en Europese niveau, omdat dit de maatregelen zijn die het meest effectief zijn tegen internationale belastingontwijking.

Aanbeveling 11d (FIN)
Voer een onafhankelijke, participatieve effectbeoordeling uit van de extraterritoriale gevolgen van haar belastingbeleid, met name inzake vennootschapsbelasting, voor de economieën van ontwikkelingslanden.

Het CBS heeft onderzoek gedaan naar hoeveel waarde Nederland weghaalt uit andere landen.[5] Het is duidelijk geworden dit niet mogelijk is vanwege technische beperkingen en gebrekkige beschikbaarheid van informatie. Data is beschikbaar op basis van de Nederlandse internationale handel in goederen, en primaire inkomensstromen naar en van Nederland zoals rente en dividenden. Deze data geeft een overzicht van de handelsstromen met landen, maar geen diepere kwantitatieve of kwalitatieve data over wat deze handel betekent voor het andere land. Bijvoorbeeld is het niet bekend in hoeverre Nederlandse bedrijven lokale belastingen betalen.

Daarnaast worden in de praktijk veel betrekkingen tussen Nederland en ontwikkelingslanden verricht via derde landen, waarbij informatie volledig ontbreekt. De Tweede Kamer wordt jaarlijks geïnformeerd over de rente-, royalty- en dividendstromen van ontwikkelingslanden naar Nederland en van Nederland naar laagbelastende jurisdicties.

Aanbeveling 11e
Zorg voor grotere transparantie, verantwoording en aansprakelijkheid in budgettaire processen, waaronder door publieke participatie en toezicht.

Nederland heeft een robuust begrotingsraamwerk dat transparantie, rekenschap, en actief publiek medezeggenschap en toezicht. Het begrotingsrecht ligt fundamenteel bij het parlement dat de overheidsbegroting kan goedkeuren of afwijzen. Zowel de rapporten van het ministerie van Financien als de Algemene Rekenkamer worden gedeeld met publiek en parlement. Het parlement controleert het budget vooraf ("Prinsjesdag") én achteraf, op "Verantwoordingsdag". Dit gaat op basis van de bevindingen van de Algemene Rekenkamer. Bij dit proces worden bedrijven, burgers en het maatschappelijk middenveld actief betrokken.

Aanbeveling 13
Het comité beveelt de verdragsluitende staat aan om alle mogelijke maatregelen te nemen zodat internationale financiële instellingen (IFI) waarvan het lid is, geen onhoudbare leenvoorwaarden of buitensporige schuldenaflossingsverplichtingen kunnen opleggen, die de capaciteit van lenende landen – m.n. ontwikkelingslanden – om hun verdragsverplichtingen te kunnen voldoen.
In het bijzonder moeten leenvoorwaarden niet tot gevolg hebben het nemen van ongerechtvaardigde retrogressieve maatregelen of overtredingen van de verdragsverplichtingen, of een disproportionele impact hebben op achtergestelde individuen of groepen in lenende staten. In dat verband beveelt het comité de verdragsluitende staat ook aan om te verzekeren dat internationale financiële instellingen waarvan het lid is, mensenrechteneffectbeoordelingen uit te voeren voor de verstrekking van leningen.

Het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank beschikken volgens het kabinet over robuuste kaders voor schuldhoudbaarheid en leningen tegen gunstige voorwaarden verstrekken aan lage-inkomenslanden. Ook bieden zij voor midden-inkomenslanden vaak gunstigere financieringsopties aan in vergelijking met markttarieven. Nederland steunt de invoering van aanvullende verplichte mensenrechteneffectbeoordelingen bij leningen door internationale financiële instellingen niet. Het kabinet denkt dat de toegevoegde waarde hiervan beperkt zal zijn. Mensenrechten zijn reeds geïntegreerd in bestaande kaders en waarborgprocedures van het IMF en de Wereldbank, waarmee getracht wordt risico's m.b.t. mensenrechtenschendingen te mitigeren. Tegelijkertijd erkent het kabinet dat aanpassingsprogramma's uiteenlopende sociaaleconomische gevolgen kunnen hebben voor verschillende groepen. Daarom steunt het kabinet bestaande IMF-inspanningen, waaronder doelstellingen voor sociale uitgaven, om dergelijke risico's te beheersen.

[4] Kamerbrief effecten aanpak belastingontwijking, 15 december 2025: Kamerbrief effecten aanpak belastingontwijking
[5] Actieplan beleidscoherentie voor ontwikkeling, 25 november 2022: Actieplan beleidscoherentie voor ontwikkeling.

Aanbeveling 15a
Neem alle noodzakelijke maatregelen voor de geleidelijke verhoging van de official development assistance (ODA) naar minstens 0.7% van het BNI, in lijn met de VN-doelstellingen voor ontwikkelingssamenwerking.

In het coalitieakkoord is aangekondigd dat dit Kabinet - na bezuinigingen van het vorige kabinet - investeert in ontwikkelingssamenwerking, en daarmee een stap zetten naar het internationale VN-streefcijfer van 0,7% BNI. Nederland heeft van 1975 tot 2012 (en in 2015) het VN-streefcijfer van 0,7% BNI behaald. In 2024 heeft Nederland 0,62% BNI besteed aan ODA, waardoor het de zesde grootste donor is van alle Development Assistance Committee (DAC) lidstaten.

Aanbeveling 15b
Zorg er voor dat ontwikkelingssamenwerking stevig verankerd is in een mensenrechtenaanpak, waaronder door systematische mensenrechteneffectbeoordelingen van ontwikkelingssamenwerkingsprogramma's.

Mensenrechten, democratie en de internationale rechtsorde beschermen en ondersteunen ligt ten grondslag aan het buitenlandbeleid van Nederland. De doelen wat betreft mensenrechten zijn vastgelegd in het beleidsdocument Mensenrechten, Democratie en Internationale Rechtsorde.[6] De doelen zijn gebaseerd op de verplichtingen van Nederland onder de VN mensenrechtenverdragen, het Europees Verdrag voor de Recht van de Mens, het Europees Sociaal Handvest en recht van de EU m.b.t. mensenrechten. De Nederlandse prioriteiten zijn: gelijke rechten voor vrouwen en meisjes, gelijke rechten voor LHBTIQ+ personen; vrijheid van meningsuiting en geloof; beschermen van vrijheid van meningsuiting online en offline; beschermen van mensenrechtenverdedigers en *civic space*; tegengaan van *democratic backsliding* in de wereld en het bevorderen van de rechtsstaat; en de promotie van de internationale rechtsorde (op grond van artikel 90 van de Grondwet).

Aanbeveling 15c
Vermijd het koppelen van ontwikkelingssteun aan migratiebeheermaatregelen of andere voorwaarden die inbreuk kunnen maken op de verdragsrechten van personen in begunstigde landen.

Het kabinet zoekt mogelijkheden voor samenwerking die ten goede komen aan de ontvangende landen en Nederland, vanuit een integrale landenbenadering. Het doel is om bij te dragen aan meer welvaart, meer stabiliteit en aan het bredere migratiebelang in de regio's waar Nederland actief is.

Aanbeveling 15d
Waarborg coherentie tussen handels-, klimaat-, veiligheids- en ontwikkelingsbeleid om de buitenlandse bijdrage aan de realisatie van economische, sociale en culturele rechten te maximaliseren.

Nederland zal blijven bijdragen aan internationale klimaatfinanciering. Nederland doet dit onder andere door de focus op het tegengaan van gevolgen van klimaatverandering te verstreken, in samenhang met inspanningen op het gebied van watermanagement en voedselzekerheid. Via het actieplan beleidscoherentie voor ontwikkeling bevordert Nederland dat het nationale en ontwikkelingssamenwerkingsbeleid op elkaar is afgestemd en geen negatieve effecten heeft in andere landen.[7]

Aanbeveling 15d
Waarborg dat wapenexportcontrole- en vergunningenbesluiten volledig consistent zijn met de verdragsverplichtingen, neem in het bijzonder noodzakelijke en urgente maatregelen en effectieve implementatie van een compleet verbod op de export en doorvoer van militaire en dual-use goederen naar Israël. Breek daarnaast handels- en investeringsrelaties af die kunnen bijdragen aan de huidige grootschalige en systematische mensenrechtenschendingen van het Palestijnse volk, met name in de Gazastrook, en hun rechten op leven, voedsel, gezondheidszorg, water, riolering,

[6] Policy Note Human Rights, Democracy and International Legal Order, 9 november 2023, https://www.government.nl/documents/2023/11/09/policy-note-human-rights-democracy-and-international-legal-order
[7] Herziening actieplan beleidscoherentie voor ontwikkeling, 25 november 2022, Herziening actieplan beleidscoherentie voor ontwikkeling

huisvesting en zelfbeschikking, zoals verankerd in IVESCR en in het licht van besluiten van het Internationaal Gerechtshof in 2024.

Het verdragscomité beveelt daarnaast aan om alle noodzakelijke maatregelen te nemen voor het vermijden van de erkenning en steun aan de Israëlische bezetting van de Palestijnse gebieden, waaronder door ervoor te zorgen dat bedrijven gevestigd in Nederland geen zaken doen in illegale Israëlische nederzettingen.

Het kabinet is geen voorstander van een wapenembargo op Israël. Het kabinet is van mening dat het staande exportbeleid voor militaire en dual-use goederen volstaat om ongewenste transacties tegen te houden.

Het kabinet toetst alle vergunningaanvragen voor de uitvoer van militaire en dual-use goederen zorgvuldig aan de Europese exportcontrolekaders. Indien er een duidelijk risico bestaat dat uit te voeren goederen bijdragen aan ernstige schendingen van mensenrechten of het humanitair oorlogsrecht, wordt een vergunningaanvraag afgewezen. Overigens omvat het Verdrag geen specifieke verplichtingen m.b.t. wapenexport.

Nederland zet zich in voor een tweestatenoplossing, te weten een onafhankelijke, democratische en levensvatbare Palestijnse staat naast een veilig Israël. Het kabinet erkent in navolging van het advies van het Internationaal Gerechtshof (IGH) van 19 juli 2024 dat de Israëlische bezetting van de Palestijnse Gebieden onrechtmatig is. Dit is aanvullend op de reeds jarenlang bestaande kabinetspositie dat uitbreidingen van nederzettingen, vernielingen of uithuisplaatsingen in de bezette gebieden in strijd zijn met internationaal recht. Het kabinet schaart zich eveneens achter de oproep de bezetting zo spoedig mogelijk te beëindigen, met inachtneming van de legitieme veiligheidsbelangen van Israël.

Het kabinet geeft, onder meer via het ontmoedigingsbeleid ten aanzien van activiteiten die Nederlandse bedrijven ontplooien in of ten behoeve van Israëlische nederzettingen in de bezette gebieden en het beleid ten aanzien van implementatie van bilaterale verdragen tussen Israël en Nederland in de bezette gebieden, invulling aan de juridische verplichtingen op grond van het internationaal recht, zoals voortvloeit uit het IGH-advies.

Het ontmoedigingsbeleid voor Nederlandse bedrijven wordt sinds juli 2025 actief uitgedragen, onder andere via de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en de Nederlandse ambassade in Tel Aviv, alsook via informatiesessies voor het bedrijfsleven. Ook wordt verkend of de toepassing van het ontmoedigingsbeleid kan worden uitgebreid, bijvoorbeeld naar Nederlandse pensioenfondsen. Verder heeft het kabinet nationale maatregelen om producten uit de onrechtmatige nederzettingen in de door Israël bezette gebieden te weren van de Nederlandse markt geïntroduceerd op 22 mei jl. Deze maatregelen zijn nu aanhangig voor een spoedadvies bij de Raad van State.

Aanbeveling 17b
Sta ontwikkelingslanden toe beleidsruimte te behouden in handelsonderhandelingen, in het bijzonder beleid op het gebied van de conservatie en duurzaam gebruik van plantgenetische hulpbronnen voor voedselzekerheid en landbouw, met betrekking tot de Akte van 1991 van het Internationaal Verdrag tot bescherming van kweekproducten.

De gevraagde beleidsruimte is er reeds in de Akte van 1991 van het Internationaal Verdrag tot bescherming van kweekproducten, maar deze ruimte is niet duidelijk omschreven. In haar bilaterale contacten op dit terrein helpt Nederland landen aan een ruime interpretatie die maximale beleidsruimte oplevert. Binnen het verdrag zelf ijvert Nederland voor duidelijker bewoordingen.

Aanbeveling 19a
Versnel de vaststelling van bindende wetgeving op internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen, dat alle ondernemingen (en entiteiten onder hun zeggenschap) binnen ons grondgebied dekt, waaronder hun hele binnenlandse en buitenlandse operaties en handelsketens.

De EU *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* (CSDDD) is in werking getreden op 25 juli 2024. Op basis van het Omnibus I voorstel van de Europese Commissie zijn aanpassingen van de CSDDD onderhandeld in 2025 en aangenomen op 24 februari 2026. De Europese richtlijn wordt in Nederland geïmplementeerd via de voorgestelde Wet internationaal verantwoord ondernemen (Wivo).

Aanbeveling 19b
Versterk gerechtelijke en bestuursrechtelijke mechanismen om toegang tot effectieve middelen tot rechtsherstel te garanderen voor slachtoffers van bedrijfsgerelateerde mensenrechtenschendingen, waaronder die begaan in het buitenland.

De CSDDD, die nog omgezet moet worden in nationale wetgeving in de EU lidstaten, omvat bepalingen die (met name bestuursrechtelijke) mechanismen voor toegang tot herstel versterken. Toezichthoudende autoriteiten kunnen bedrijven die onder de CSDDD vallen opdragen om herstel te bieden dat proportioneel is ten opzichte van de inbreuk op de CSDDD en die noodzakelijk is om die inbreuk tot een einde te brengen.

Aanbeveling 19c
Versterk de bestaande klachten- en herstelmechanismen en verzamel informatie over de klachten van slachtoffers van schendingen van economische, sociale en culturele rechten door staatsbedrijven en commerciële bedrijven (en entiteiten onder hun zeggenschap) gevestigd in de verdragspartij.

De CSDDD omvat ook bepalingen die bedrijven die onder de richtlijn vallen verplicht om herstel te bieden wanneer het bedrijf een reële negatieve impact heeft veroorzaakt of mede heeft veroorzaakt. De CSDDD omvat ook een verplichting om notificatie mechanismen en klachtenprocedures op te zetten.

Daarnaast behandelt het Nationale Contactpunt voor de OESO-richtlijnen (NCP) meldingen over vermeende schendingen van de OESO-richtlijnen door ondernemingen. In 2025 heeft het Nederlandse NCP een positieve peer review ondergaan en zal het in 2026 aan de OESO rapporteren over de opvolging van de aanbevelingen. [8]

Aanbeveling 19d
Monitor en evalueer de implementatie en uitkomsten van het 2022-2026 Nationaal Actieplan Bedrijfsleven en Mensenrechten, met de betekenisvolle participatie van het maatschappelijk middenveld en sociale partners.

In een jaarlijkse voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer evalueren de betrokken ministeries de behaalde resultaten en voortgang van het Nationaal Actie Plan 2022-2026. In dit kader heeft in 2024 een uitgebreide stakeholder consultatie plaatsgevonden met het bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld.[9] Daarnaast worden relevante stakeholders betrokken bij de implementatie van de verschillende actiepunten.

Zo organiseerde het onafhankelijke NCP als onderdeel van een van de actiepunten in december 2025 bijvoorbeeld een evenement voor bedrijven, NGO's en andere organisaties over verantwoord ondernemen in conflict- en risicogebieden. Deze bijeenkomst was gericht op kennisdeling, en toepassing van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Aanbeveling 21a
Neem alle noodzakelijke maatregelen om de nationaal vastgestelde klimaatdoelstellingen onder het Akkoord van Parijs te behalen, en stem het beleid af met de verplichtingen onder IVESCR.

Nederland heeft geen eigen nationaal vastgestelde klimaatdoelstellingen maar treedt in gezamenlijkheid op met de gehele EU. De Europese emissiereductiedoelstellingen zijn ook vastgelegd in de Europese Klimaatwet. Deze doelstellingen worden via zowel EU-brede als nationale maatregelen gerealiseerd. Daarnaast zijn in de Nederlandse Klimaatwet doelstellingen opgenomen. De EU heeft een uitgebreid wetgevingspakket aangenomen (Fit for 55-pakket) om de doelstelling voor 2030 te realiseren, en werkt aan een pakket voor de periode daarna. Ook Nederland werkt aan een wetgevingsprogramma om zowel Europese als nationale klimaatmaatregelen te implementeren. In zowel de Nederlandse als de Europese klimaatwetgeving zijn bovendien monitorings- en bijstellingsmechanismes verankerd die waarborgen dat de

[8] National Contact Point for Responsible Business Conduct Peer Reviews: Netherlands 2026, 19 maart 2026, https://www.oecd.org/en/publications/national-contact-point-for-responsible-business-conduct-peer-reviews-netherlands-2026_7860252e-en.html.
[9] Voortgangsrapportage Nationaal Actieplan bedrijfsleven en mensenrechten, 13 november 2024, Mensenrechten in het buitenlands beleid.

voortgang wordt bijgehouden en zo nodig aanpassingen in het beleid worden doorgevoerd om de wettelijk vastgelegde doelstellingen te halen.

Aanbeveling 21b
Implementeer de internationale verplichtingen op het gebied van ontwikkelingsondersteuning- en samenwerking om met internationale partners prioriteit te geven aan klimaatfinanciering, transfers van technologie, capaciteitsopbouw, en deling van informatie met samenwerkingspartners.

De Nederlandse klimaatfinanciering is geïntegreerd in ontwikkelingssamenwerking, omdat klimaat en ontwikkeling twee kanten van dezelfde medaille zijn. De Nederlandse klimaatfinanciering vindt zijn basis in de in 2009 overeengekomen internationale verplichting van ontwikkelde landen om jaarlijks en gezamenlijk USD 100 miljard te mobiliseren voor klimaatactie in ontwikkelingslanden. In 2024 is een nieuw klimaatfinancieringsdoel vastgesteld per 2035. In 2014 is Nederland begonnen met rapporteren over klimaatfinanciering vanuit de Rijksbegroting, primair de BHOS-begroting, en Nederland rapporteert over zijn bijdrage aan de internationale klimaatfinanciering aan UNFCCC en de EU. De Nederlandse klimaatfinanciering bestaat uit een combinatie van publieke financiering en gemobiliseerde private klimaatfinanciering. In 2024 bedroeg de totale Nederlandse klimaatfinanciering EUR 2.450 miljoen. Technology transfer en capaciteitsopbouw zijn belangrijke componenten van veel van de programma's binnen de Nederlandse klimaatfinanciering.

Aanbeveling 21c
Versnel de transitie naar hernieuwbare energie, faseer de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen uit, en zorg voor een rechtvaardige en inclusieve energietransitie, met bijzondere aandacht voor arbeiders en lage-inkomenshuishoudens.

Om de ambities voor hernieuwbare energie te realiseren zoals beschreven in het Nationaal Plan Energiesysteem 2023[10], zijn diverse acties in gang gezet om het gat tussen ambitie en uitvoering te dichten. Zo wordt met het Landelijk Actieprogramma Netcongestie[11] de uitbreiding en het optimaal gebruik van elektriciteitsinfrastructuur versneld, waardoor meer hernieuwbare opwek en meer elektrificatie van de energievraag wordt mogelijk gemaakt. Ook kondigt het kabinet in het coalitieakkoord extra investeringen aan om de energietransitie te versnellen, bijvoorbeeld jaarlijks 8 miljard euro tot en met 2032 voor continuering van de exploitatiesubsidie SDE++. Verder is er groeiende inzet op het stimuleren van decentrale ontwikkelingen in het energiesysteem, waarmee vraag, opslag en verbruik van energie zo efficiënt mogelijk op elkaar worden afgestemd, zowel in tijd als in ruimte[12]. Uit de opbouw van het nieuwe, schone energiesysteem volgt ook de verantwoorde afbouw van fossiele brandstoffen.

Om een rechtvaardige en inclusieve energietransitie te waarborgen zet het kabinet ook diverse stappen. Met het werkprogramma Energietransitie Integraal Kostenbeeld[13] brengt het kabinet samen met kennisinstellingen de kosten van de energietransitie in beeld en hoe deze verdeeld (kunnen) worden over overheden, bedrijven en huishoudens. Het kabinet vindt het belangrijk dat alle huishoudens kunnen meekomen in de energietransitie. Bijvoorbeeld via energiefixers en -coaches en Energiehuizen worden o.a. kwetsbare huishoudens ondersteund bij het verduurzamen van de woning en grip te krijgen op de uitdagingen die de transitie met zich mee brengt. Voor de korte termijn is er ook financiële ondersteuning voor deze doelgroep via het Tijdelijk Noodfonds Energie dat dit jaar weer opengaat. Daarnaast is een evaluatiekader en werkwijzer voor verdelende rechtvaardigheid ontwikkeld[14], waarmee het kabinet beleidskeuzes beter kan onderbouwen m.b.t. rechtvaardigheid en waar nodig bijsturen. Ook werkt het kabinet aan een diverse actielijnen om inclusieve maatschappelijke betrokkenheid bij de energietransitie te vergroten[15] en om lokale energie-initiatieven te ondersteunen[16].

Aanbeveling 21d

[10] Nationaal Plan Energiesysteem, 1 december 2025, Nationaal Plan Energiesysteem
[11] Kamerbrief over voortgang aanpak netcongestie, 2 april 2026, Kamerbrief over voortgang aanpak netcongestie
[12] Kamerbrief versterking decentrale ontwikkelingen energiesysteem, 13 april 2026, Kamerbrief versterking decentrale ontwikkelingen energiesysteem
[13] KCET-programmalijn EIK van start, KCET-programmalijn EIK van start
[14] Evalueren verdelende rechtvaardigheid klimaatbeleid - Ontwerp voor ex-post-evaluatiekader, 1 mei 2026, Evalueren verdelende rechtvaardigheid klimaatbeleid
[15] Kamerbrief over kabinetsvisie burgerbetrokkenheid bij de energietransitie, 17 mei 2023, Kamerbrief over kabinetsvisie burgerbetrokkenheid bij de energietransitie
[16] Kamerbrief over de rol van energiegemeenschappen in het energiesysteem, 29 september 2025, Kamerbrief over de rol van energiegemeenschappen in het energiesysteem

Versnel in Caribisch Nederland de invoering van klimaat- en milieukaders gebaseerd op mensenrechten, en zorg voor beschermende normen equivalent aan die in Europees Nederland, en versterk klimaatadaptatie en -weerbaarheidsmaatregelen, waaronder infrastructuur voor rampenparaatheid, veilige huizen, watertoevoer, en betaalbare hernieuwbare energie, zorg vooraf voor vrije en geïnformeerde consent en betekenisvolle participatie van de betrokken gemeenschappen.

Voor Caribisch Nederland zijn specifieke programma's ontwikkeld op basis van BES wet- en regelgeving en beleid, zoals het Natuur en Milieubeleidsplan Caribisch Nederland (NMBP) en het Ruimtelijke ontwikkelingsprogramma Caribisch Nederland. In die programma's zijn klimaatadaptatiemaatregelen opgenomen. Voor hernieuwbare energie op de BES-eilanden is door de Rijksoverheid EUR 33,6 miljoen beschikbaar gesteld voor een versnelde overstap op duurzame elektriciteit op de BES-eilanden.

Sinds 2023 wordt op Bonaire, Sint Eustatius en Saba gewerkt aan klimaatplannen in opdracht van de Openbare Lichamen met ondersteuning van de Rijksoverheid. Hierin zijn maatregelen voor klimaatadaptatie opgenomen die zijn opgesteld met participatie van inwoners en organisaties op de verschillende eilanden. Dit proces is zorgvuldig opgebouwd, onder meer met als doel om een breed draagvlak te creëren. Naast de eilandelijke klimaatplannen wordt er gewerkt aan een herijking van de Nationale Klimaatadaptatiestrategie (NAS) waar Caribisch Nederland onderdeel van uit zal maken. De eilandelijke klimaatplannen, zoals hierboven beschreven worden - met ondersteuning van de Rijksoverheid - opgesteld met brede maatschappelijk consultatie en kennen een eigen lokaal participatietraject. De NAS kent een eigen participatietraject, om de bevolking van Caribisch Nederland mee te nemen en te informeren.

Aanbeveling 23a
Voer een alomvattende nationale anticorruptiestrategie in met duidelijke doelstellingen, tijdslijnen en toezichtsmechanismen, zorg voor effectieve aansprakelijkheid en sancties voor corruptie-gerelateerde overtredingen.

Bestrijding van corruptie is een prioriteit voor de Nederlandse regering. In het coalitieakkoord van september 2024 is een toezegging opgenomen om een rijksbreed anticorruptiebeleid te ontwikkelen. [17] De contouren van dit versterkte, gecoördineerde beleid zijn in juni 2025 aan het parlement gepresenteerd. Het beleid is vormgegeven langs vier pijlers. De eerste pijler is het borgen van een integrale, risicogebaseerde benadering van de bestrijding van corruptie. De andere pijlers richten zich op het versterken van de weerbaarheid van cruciale overheidsprocessen en -systemen (pijler 2), het vergroten van bewustzijn en het versterken van de weerbaarheid in de private sector (pijler drie) en effectieve interventie via de strafrechtelijke keten (pijler vier). Recent zijn twee belangrijke onderzoeken naar corruptie afgerond: de eerste Nationale Risicoanalyse Corruptie en de Themastudie naar Corruptie en Criminele Infiltratie. Het anticorruptiebeleid wordt op basis van deze onderzoeken aangescherpt.

Aanbeveling 23b
Zorg voor de onafhankelijkheid, coördinatie en adequate financiële middelen voor alle anticorruptie-instanties, en versterk waarborgen tegen belangenconflicten in het openbaar bestuur.

In 2024 heeft de Tweede Kamer besloten jaarlijks aanvullend EUR 5 miljoen uit te trekken voor de bestrijding van corruptie. Een deel van deze middelen is geoormerkt om te borgen dat de handhavingsinstanties die zich richten op corruptiebestrijding over voldoende capaciteit beschikken. De Rijksrecherche heeft middelen ontvangen om haar onderzoekscapaciteit te versterken en om IT tools en dataverwerkingsapparatuur aan te schaffen. Deze investeringen faciliteren een effectieve opsporing van corruptie in de publieke sector.

Daarnaast is budget beschikbaar gesteld aan de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD) – om het onderzoek en de vervolging door het Team Criminele Inlichtingen en het Anti-Corruptie Centrum (ACC) te versterken en om hardware aan te schaffen ter ondersteuning van datagedreven onderzoeken. Voorts wordt geïnvesteerd in het Openbaar Ministerie en de zittende magistratuur. Deze investeringen sluiten aan bij aanbeveling 1 uit het EU-rapport over de rechtsstaat 2024 (voortzetten van inspanningen om tekorten aan menskracht en uitdagende arbeidsomstandigheden in de rechtsketen aan te pakken). De delen van het budget die niet worden aangewend voor het

[17] Regeerprogramma: Uitwerking van het hoofdlijnenakkoord door het kabinet', 13 september 2024, p.99; https://open.overheid.nl/documenten/1cb649ba-5ebe-43d0-8e37-e82067b3f369/file;

versterken van de handhavingsinstanties, worden ingezet voor de uitvoering van een landelijk anticorruptiebeleid (zie hierboven).[18]

Aanbeveling 25b
Versnel de invoering en implementatie van een allesomvattende gelijkheids-datastrategie, zorg voor afdoende financiële, personele en technische voorzieningen.

Op het gebied van data *over* gelijkheid zijn er verschillende bestaande monitoren die beleidsmakers van data voorzien, waaronder de Monitor Brede Welvaart, met data over verschillen in welvaart tussen bevolkingsgroepen en regio's. Dit ziet ook op indicatoren rond armoede en duurzaam werk. Deze monitor bevat ook data over het bereiken van de *Sustainable Development Goals* op Caribisch Nederland. Andere relevante monitoren zijn de Emancipatiemonitor, met data over vrouwenemancipatie en verschillen tussen mannen en vrouwen, en 'Discriminatiecijfers in 2025', een rapport over registraties in discriminatie-incidenten.

Aanbeveling 25b
Versterk statistische systemen in Aruba, Curaçao, Sint-Maarten en Caribisch Nederland en draag zorg voor de beschikbaarheid van tijdelijk, betrouwbaar en vergelijkbare informatie over de realisering van de verdragsrechten.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is ook verantwoordelijk voor dataverzameling in Caribisch Nederland en verzamelt gegevens over verschillende onderwerpen, zoals inkomen, werkgelegenheid en migratiestatus. In dit kader voert het CBS o.a. een haalbaarheidsonderzoek uit naar het verzamelen van meer (specifieke) gegevens over armoede en problematische schulden. Daarnaast zal de Emancipatiemonitor vanaf 2026 ook genderspecifieke gegevens over CN bevatten.

Voor wat betreft Caribisch Nederland blijven er voor het CBS aanzienlijke gegevenslacunes bestaan, vanwege de uitdagingen omtrent het verzamelen van data in kleine eilandgemeenschappen. Deze uitdagingen zijn o.a. de hoge enquêtelast om betrouwbare steekproeven te verkrijgen en risico's met betrekking tot herkenbaarheid van gegevens in gemeenschappen met een zeer kleine bevolking. Ondanks deze uitdagingen worden inspanningen om de gegevensverzameling in Caribisch Nederland verder te ontwikkelen en te versterken op een constructieve en toekomstgerichte manier aangepakt.

Aanbeveling 25c
Verbeter de verzameling van data, onder meer door de verzameling van data uitgesplitst in ras, huidskleur, etniciteit, gender, sekse, leeftijd, taal, religie, beperkingsniveau, nationale herkomst, migratiestatus, regio (stad of platteland), en andere relevante criteria, met oog op de formulering van empirisch onderbouwde beleidsvorming, en op maat-gemaakte maatregelen voor individuen en groepen die worden benadeeld in hun beroep op economische, sociale en culturele rechten.

In Nederland wordt de registratie van geboorteland (van de persoon zelf of van de ouders) gebruikt om participatie van (nieuwe) groepen in de samenleving te volgen. Deze objectieve informatie is afkomstig uit de Basisregistratie Personen (BRP). Op grond hiervan kan, gecombineerd met andere informatie, de stand van zaken rond hun economische, sociale en culturele rechten in kaart worden gebracht, inclusief een onderscheid naar gender. De Nederlandse overheid heeft echter niet de beschikking over andere hierboven genoemde data, bijvoorbeeld gegevens over de etniciteit van personen. Deze data betreffen bijzondere persoonsgegevens die extra bescherming genieten onder de Wet bescherming persoonsgegevens (hoofdstuk 2, paragraaf 2).

Naast het verdragscomité onder IVESCR adviseert ook de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme om het verzamelen van gelijkheidsgegevens te verbeteren. Een uitgebreide inhoudelijke reactie op dit advies zal het kabinet meenemen in de reactie op het eindrapport van de Staatscommissie dat wordt verwacht op 8 juni 2026.

Aanbeveling 25d
Gebruik het conceptueel en methodologisch kader van mensenrechtenindicatoren ter bevordering van de dataverzameling- en rapportage, dat is ontwikkeld door het bureau van de hoge commissaris van de Verenigde Naties voor Mensenrechten (OHCHR).

[18] EU Rule of Law Report, 2025, Rule of Law Report Country Chapter Netherlands

We voeren een dialoog met de OHCHR over de wijze waarop we onze verdragsrapportages uitvoeren, en hoe we deze kunnen verbeteren, inclusief de mogelijke inzet van OHCHR-tools en handreikingen ter ondersteuning van dataverzameling en het rapportageproces. Onder andere via de jaarlijkse kamerbrief over de ontwikkelingen rond rapportages onder mensenrechtenverdragen blijven we de Kamer informeren over ontwikkelingen in dit kader.

Aanbeveling 27a
Amendeer antidiscriminatiewetgeving om expliciet sociaaleconomische status en meervoudige en intersectionele discriminatie te voegen als verboden discriminatiegronden, en draag borg voor de gelijke discriminatiebescherming van alle individuen in zowel de publieke als de private sfeer.

Meervoudige discriminatie en intersectionaliteit zijn niet expliciet opgenomen in de gelijkebehandelingswetgeving. De meeste zaken over discriminatie worden behandeld door het College voor de Rechten van de Mens (CRM). In zaken waarin intersectionaliteit of meervoudige discriminatie speelt, leidt het ontbreken van een expliciete vermelding dat meervoudige of intersectionele discriminatie onder de reikwijdte van de wet valt, niet tot problemen: in die gevallen motiveert het CRM in de beoordeling waarom sprake is van intersectionaliteit of van discriminatie op meerdere gronden. De Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme, die op 8 juni zijn eindrapport heeft gepresenteerd, heeft echter ook aanbevolen om intersectionele discriminatie expliciet op te nemen in de wetgeving. Het kabinet bestudeert momenteel de adviezen van de staatscommissie en zal daarop in de komende periode reageren.

De gelijkebehandelingswetgeving is met name van toepassing op rechtsverhoudingen in de private sfeer. Het handelen van de overheid valt op dit moment niet onder deze wetgeving, behalve als het als werkgever optreedt. Het kabinet heeft besloten om wetgeving voor te bereiden die de werking van de Algemene wet gelijke behandeling uitbreidt met eenzijdig overheidshandelen.[19] Daar wil dit kabinet prioriteit aan geven. Op dit moment zijn er geen voornemens om sociaaleconomische status expliciet als discriminatiegrond in de wetgeving op te nemen. Wel zal de thematiek in bredere zin aan de orde komen bij de kabinetsreactie op de aanbevelingen van de staatscommissie.

Het kabinet heeft voorts een voorstel ingediend tot het wijzigen van de gelijkebehandelingswetgeving om te expliciteren dat het verbod op groepsbelediging van vrouwen in het wetboek van Strafrecht ook transgender en intersekse personen omvat en het moderniseren van de terminologie met betrekking tot seksuele gerichtheid in het strafrecht en de Algemene wet gelijke behandeling, voor betere bescherming voor bi+ en aseksuele personen. Dit voorstel ligt momenteel bij de Tweede Kamer.

In het kader van onafhankelijke toetsing en beoordeling van discriminatieklachten is tot slot relevant dat het kabinet gaat inzetten op het vergroten van het aantal discriminatierechercheurs en het versterken van de onafhankelijke antidiscriminatiebureaus.

Aanbeveling 27b
Versterk de handhaving van gelijkebehandelingswetgeving, waaronder door de overweging van het geven van het recht om juridisch bindende uitspraken te doen aan nationale mensenrechteninstituties, inclusief in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Het College voor de Rechten van de Mens geeft niet-bindende uitspraken, die wel gezaghebbend zijn. Uit de evaluatie van de gelijkebehandelingswetgeving over 2017-2022 blijkt dat het College geen noodzaak ziet om dit te veranderen. Daarbij stelt het College dat het geven van bindende uitspraken ten koste zou kunnen gaan van de laagdrempeligheid en toegankelijkheid van de klachtprocedure. Het kabinet ziet daarom geen noodzaak om de bevoegdheid van het College op dit punt te wijzigen, mede gelet op het feit dat het slachtoffer het oordeel van het College aan de rechter kan voorleggen om schadevergoeding te vragen.

Aanbeveling 27c
Intensiveer maatregelen ter bestrijding van structurele discriminatie op de arbeidsmarkt, huisvesting, sociale zekerheid, gezondheidszorg en onderwijs, waaronder door gerichte programma's voor migranten, vluchtelingen, asielzoekers, minderheden, en achtergestelde groepen.

[19] *Kamerstukken II* 2025/26, 28 481 (30 950), nr. 25.

Het kabinet heeft diverse programma's opgezet om structurele discriminatie tegen te gaan, waaronder bij de verhuur van woningen, in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Deze programma's zijn doorgaans generiek, dus bedoeld voor alle personen uit groepen die met discriminatie te maken kunnen krijgen. Maar er zijn ook enkele programma's specifiek gericht op de verdere inclusie van mensen met onder andere een herkomst buiten Nederland op de arbeidsmarkt.

Ook zijn er diverse onderzoeken uitgevoerd door de overheid, zoals het Nationaal onderzoek moslimdiscriminatie, een onderzoek naar de gezondheidseffecten van slavernij of het onderzoek naar de aanpak van discriminatie en racisme in OCW-sectoren: 'Gediscrimineerd, en dan?'. Deze onderzoeken vormen vervolgens de basis voor beleidsvorming.

Daarnaast groeit de bewustwording over institutionele discriminatie en de noodzaak om dat tegen te gaan. Diverse uitvoeringsorganisaties hebben daar al trainingen en maatregelen voor ontwikkeld. De Staatscommissie tegen discriminatie en racisme heeft een discriminatietoets ontwikkeld die uitvoeringsdiensten en departementen zelf kunnen doen om de risico's op discriminatie en racisme in hun dienstverlening, beleid, werkprocessen en organisatiecultuur te kunnen identificeren en aanpakken. Het kabinet maakt deze toets breed beschikbaar en biedt de komende jaren begeleiding aan bij het afnemen ervan.[20]

Alle inzet van de overheid om discriminatie tegen te gaan is in de afgelopen jaren gebundeld in de Nationale programma's tegen discriminatie en racisme, opgesteld door de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR) in samenwerking met het kabinet. Gelet op de kabinetswissel op 23 maart 2026, heeft het vorige kabinet denkrichtingen voor een volgend nationaal programma tegen discriminatie en racisme gepubliceerd, inclusief een meerjarenagenda. Het nieuwe kabinet zal een besluit nemen over de ambitie voor de komende jaren. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de bestrijding van discriminatie in Caribisch Nederland en aan het bestrijden van ongelijke situaties tussen Caribisch en Europees Nederland. De verschillen in situatie tussen Caribisch en Europees Nederland waren ook het onderwerp van een conferentie van de NCDR op Bonaire in het najaar van 2025.

Aanbeveling 27d
Zorg voor de effectieve implementatie van de gelijkheids- en mensenrechtenplicht voor de publieke sector, en voor participatoire toezichtsmechanismen.

De Staatscommissie tegen discriminatie en racisme heeft op 4 september 2025 haar onderzoek naar een gelijkheidsplicht voor de publieke sector gepubliceerd. De staatscommissie pleit daarin voor een plicht voor overheidsinstanties om bij hun taakuitoefening altijd rekening te houden met gelijkheid.

Het kabinet is in gesprek met verschillende overheidsorganisaties om de uitvoerbaarheid, impact, juridische/bestuurlijke inbedding en wenselijkheid van een gelijkheidsplicht verder te onderzoeken. Een reactie op het voorstel voor een gelijkebehandelingsplicht volgt in de integrale kabinetsreactie op het eindrapport van de Staatscommissie, dat op 8 juni 2026 is verschenen.

Aanbeveling 27e
Heroverweeg de voorziene aanname van wetgeving die irreguliere migranten zou criminaliseren, of op andere manieren hun economische, sociale en culturele rechten zou beperken.

De desbetreffende wetgeving (de asielnoodmaatregelenwet) is op 21 april 2026 door de Eerste Kamer verworpen. Het kabinet neemt kennis van het bredere advies van het verdragscomité.

Aanbeveling 27f
Zorg ervoor dat het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden hetzelfde niveau van bescherming van de rechten onder het Verdrag geniet als Europees Nederland.

Er wordt naar gestreefd en aan gewerkt om de bescherming gelijk te trekken, maar het kan nog niet op alle terreinen worden verzekerd.

[20] Kamerbrief met de beleidsreactie op de discriminatietoetsen en vervolgstappen, 18 mei 2026, Kamerbrief met beleidsreactie discriminatietoetsen en vervolgstappen

Er zijn enkele gebieden waar de huidige Nederlandse wetgeving Bonaire, Sint Eustatius en Saba niet altijd dezelfde bescherming van mensenrechten biedt als in het Europese deel van Nederland. Dit komt doordat veel verdragen werden geratificeerd voordat Bonaire, Sint Eustatius en Saba openbare lichamen van Nederland werden. Na hun toetreding was er een periode van wetgevende terughoudendheid om de overgang naar het land soepel te laten verlopen. De afgelopen jaren heeft de nationale overheid gewerkt aan verdere harmonisatie van de wetgeving, inclusief verdragen, om een gelijk beschermingsniveau te garanderen. Dit kost echter tijd gezien de achterstanden waarmee Bonaire, Sint Eustatius en Saba te maken hebben.

Aruba, Curaçao en Sint Maarten zijn autonome landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden en gaan dus zelf over de toepasselijkheid van verdragen op hun grondgebied. Gezien de geringe capaciteit in de Caribische landen voor het implementeren van verdragen, vordert dit langzaam. Wel werken de vier landen van het Koninkrijk samen om elkaar te ondersteunen en informatie uit te wisselen over de implementatie van mensenrechtenverdragen.

Aanbeveling 29a
Versnel maatregelen om het gender loonkloof te sluiten door de Loontransparantierichtlijn volledig te implementeren, introduceer verplichte transparantiemaatregelen en herzie baanclassificatie- en waarderingssystemen.

De overheid werkt aan de implementatie van de EU Richtlijn loontransparantie.[21] Dit omvat de introductie van transparantiemaatregelen voor alle organisaties en rapportageverplichtingen voor organisaties met 100 of meer werknemers. Het streven voor inwerkingtreding van dit wetsvoorstel is 1 januari 2027.

Aanbeveling 29b
Neem gerichte maatregelen om sectorale en verticale gendersegregatie tegen te gaan, onder meer door het bevorderen van het aandeel vrouwen in leidinggevende en beslissingsnemende rollen in zowel de publieke als de private sectoren.

Het kabinet werkt aan het bevorderen van de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt. Dit ziet ook op maatregelen op het gebied van vrouwen in leidinggevende rollen. In de private sector ziet de *Wet ingroeiquotum en streefcijfers* op een statutair gender quota van minstens een-derde vrouwen en een-derde mannen binnen raden van commissarissen van beursgenoteerde bedrijven. Daarnaast zijn er verplichtingen voor grote bedrijven om doelen te zetten voor de bevordering van genderdiversiteit in (senior-)managementrollen. Voor publieke sector monitort de Rijksoverheid de bevordering van genderdiversiteit in topfuncties. Disseminatie en bevordering van bewustwording zijn andere maatregelen op dit vlak.

Het kabinet werkt daarnaast aan de bevordering van het werken van meer uren door mensen die momenteel parttime werken, dit moet de financiële onafhankelijkheid en carrièrekansen van parttime werkzame personen bevorderen.

Aanbeveling 29c
Versterk de bescherming tegen discriminatie op grond van zwangerschap en ouderschap, waaronder effectief toezicht en sancties bij overtredingen.

Zwangerschapsdiscriminatie blijft een hardnekkig probleem. In opdracht van het ministerie van SZW heeft onderzoeksbureau SEO Economisch Onderzoek het onderzoek "In verwachting van gelijke behandeling" uitgevoerd.[22] Dat laat zien dat ongeveer 44% van de vrouwen die tijdens hun zwangerschap werkten of solliciteerden de afgelopen vier jaar vermoedelijk zwangerschapsdiscriminatie heeft meegemaakt. Werkgevers blijken de regels rond zwangerschap en gelijke behandeling vaak onvoldoende te kennen: circa 63% is niet goed op de hoogte van de wetgeving. Het kabinet zet in op goede informatievoorziening aan werknemers en werkgevers en de minister van SZW gaat in gesprek met sociale partners over hoe zwangerschapsdiscriminatie kan worden tegen gegaan.

Aanbeveling 29d

[21] Wetsvoorstel implementatie richtlijn loontransparantie, 21 mei 2026, Wet implementatie Richtlijn loontransparantie mannen en vrouwen)
[22] Aanbiedingsbrief onderzoek zwangerschapsdiscriminatie, 9 april 2026, Aanbiedingsbrief bij rapport 'In verwachting van gelijke behandeling'

Vergroot de rechten op ouderschapsverlof, verbeter de toepasbaarheid en toegankelijkheid, en implementeer stimulansen om mannen aan te sporen om ouderschapsverlof te nemen en huishoudelijke verantwoordelijkheden eerlijk te verdelen.

Het Nederlands ouderschapsverlofstel wordt momenteel verbeterd en versimpeld. Ondanks dat er momenteel geen wijzigingen worden voorzien in het niveau van compensatie, of de hoeveelheid verlof, wordt een wetsvoorstel voorbereid om het stelsel beter toepasbaar en toegankelijk te maken. Deze veranderingen kunnen eraan bijdragen dat meer mannen gebruikmaken van ouderschapsverlof. Streven voor inwerkingtreding van het wetsvoorstel is 1 januari 2028.

De oproep om het recht op ouderschapsverlof te vergroten in Caribisch Nederland sluit aan bij de uitbouw van het verlofstelsel in Caribisch Nederland waaraan wordt gewerkt. Dit betreft in eerste instantie onder meer het introduceren van geboorteverlof en kortdurend zorgverlof. Het ministerie van SZW onderschrijft de wenselijkheid van het beter kunnen combineren van arbeid en zorgtaken, ook in Caribisch Nederland. Over verdere stappen moet nog worden besloten.

Aanbeveling 29e
Vergroot de beschikbaarheid, toegankelijkheid en betaalbaarheid de zorg/opvangvoorzieningen voor kinderen, ouderen, en ondersteuning voor personen met een beperking, inclusief in het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden, om de gelijkwaardige deelname van vrouwen op de arbeidsmarkt te ondersteunen.

Gemeenten zijn wettelijk verantwoordelijk om kinderopvang aan te bieden. Zij kunnen afspraken maken met kinderopvang en zorgpartners om te voorzien in extra ondersteuning voor kinderen met aanvullende ondersteuningsbehoeften. Het kabinet stimuleert het vergroten van het aanbod van kinderopvang voor deze groep door het delen van kennis en praktijkvoorbeelden en werkt in stappen toe naar inclusieve kinderopvang in 2040.

In Caribisch Nederland zijn pilotprogramma's ingevoerd om ook in stappen toe te werken naar inclusieve kinderopvang op alle drie de eilanden. Het doel van deze pilots is om er voor te zorgen dat ook kinderen met een extra ondersteuningsvraag toegang hebben tot een ontwikkelplek op de kinderopvang (plusopvang). De komende jaren is er structurele financiering beschikbaar gesteld, in 2025 opgehoogd met EUR 1 miljoen. In 2026 is de Wet kinderopvang BES (Wko BES) ingevoerd. Na de wetsevaluatie (voorzien in 2031) zal het kabinet besluiten op welk moment 'plusopvang' onderdeel wordt van de Wko BES.

Aanbeveling 32a & 32b
Herzie het werkgelegenheidsbeleid om de onderliggende oorzaken van werkloosheid aan te pakken, met een focus op vrouwen, etnische minderheden, en personen met een beperking, en integreer maatregelen om structurele obstakels weg te ruimen die hun toegang tot de arbeidsmarkt beperken.

Introduceer verplichte quota's en versterk redelijke accommodatiemaatregelen om te zorgen voor de volledige participatie van personen met een beperking op de arbeidsmarkt.

Het kabinet werkt aan gelijke kansen voor iedereen, en de bestrijding van arbeidsmarktdiscriminatie. Met beleidsmaatregelen zoals het 'Offensief voor gelijke kansen' werkt het kabinet bijvoorbeeld aan de ondersteuning van werkgevers bij het implementeren van objectieve aanwervingsmethoden.

Een van de manieren waarop het kabinet de werkgelegenheid voor mensen met een beperking wil bevorderen is de banenafspraak. Van het doel om in totaal tot 125.000 extra banen voor mensen met een beperking te komen zijn er tot nu toe ruim 92.000 gerealiseerd. De banenafspraak kent een aantal fundamentele knelpunten zoals dat veel mensen met een beperking niet binnen de doelgroep banenafspraak vallen. Daarom is er een fundamentele herziening nodig, waarover de Tweede Kamer rond de zomer wordt geïnformeerd.

Verder is het de doelstelling om in 2048 30.300 beschutte werkplekken te realiseren. Gemeenten ontvangen jaarlijks budget om deze plekken te realiseren. Uit cijfers van 2025 blijkt dat gemeenten de doelstelling bijna volledig realiseren. Om beschut werk verder te stimuleren is hier de afgelopen jaren structureel EUR 155 miljoen extra voor beschikbaar gesteld. Ook is er structureel EUR 35,9 miljoen extra beschikbaar gesteld voor toekomstbestendige sociaal ontwikkelbedrijven.

Voor Caribisch Nederland laat het ministerie van SZW in 2026 onderzoeken wat voor ondersteuning mensen met een arbeidsbeperking nodig hebben bij het verkrijgen en behouden van werk, en welke wettelijke randvoorwaarden daarbij horen.

Aanbeveling 32c
Herzie sociaal en fiscaal beleid om voltijd werk door vrouwen te bevorderen, terwijl de mogelijkheden voor flexibel werk behouden blijven, zonder de versterking van genderstereotypes.

Over de afgelopen jaren heeft de Nederlandse regering verschillende maatregelen geïmplementeerd om voltijdwerk door vrouwen te bevorderen, waaronder de hervorming van het kinderopvangstelsel met het doel het simpeler en bijna gratis te maken, om zo onzekerheid voor ouders weg te nemen. Het kabinet heeft daarnaast maatregelen genomen om het marginaal belastingtarief te verminderen. Daarnaast om parttimers die meer willen uren willen werken te helpen zijn we een onderzoeksprogramma begonnen 'Meer uren werkt!'.[23] De alliantie 'Financieel Sterk door Werk' zet zich ook in voor het verbeteren van de financiële onafhankelijkheid van praktisch opgeleide vrouwen in de gezondheidszorg-, schoonmaak- en kinderopvangsectoren. Het kabinet staat open voor de herziening van haar beleid in lijn met deze aanbeveling.

Aanbeveling 32d
Versnel procedures voor de erkenning van buitenlandse kwalificaties en skills, om de toegang tot de arbeidsmarkt te faciliteren van migranten, asielzoekers en vluchtelingen.

Het kabinet vindt het belangrijk dat procedures zo snel mogelijk verlopen, zowel voor arbeidsmigranten als voor asielzoekers en statushouders. Daarom wordt deze aanbeveling in ons beleid verwerkt. Dit doet het kabinet met aandacht voor de kwaliteitsborging, met name in gereguleerde beroepen, die van strenge erkennings- en accreditatieprocedures uitgaat.

Aanbeveling 34a
Neem sterkere maatregelen om het excessief gebruik van tijdelijke en flexibele arbeidscontracten te beperken, en dat werknemers in ongebruikelijke vormen van arbeid, zoals platformwerkers en zelfstandigen zonder personeel, gegarandeerde en adequate sociale zekerheid hebben.

Met het arbeidsmarktpakket wordt de doorgeschoten flexibilisering aangepakt, zoals het gebruik van nulurencontracten, het voorkomen van draaideurconstructies en oneerlijke concurrentie op arbeidsvoorwaarden bij uitzendkrachten. Dit wetsvoorstel wordt momenteel behandeld in de Eerste Kamer. Daarnaast wordt per 1 januari 2025 weer gehandhaafd op schijnzelfstandigheid, wordt dit jaar de Platformwerkrichtlijn geïmplementeerd en wordt de basisverzekering arbeidsongeschikten zelfstandigen momenteel in de Tweede Kamer behandeld. Hierdoor zet Nederland stappen om voor de genoemde groepen adequate sociale bescherming te bieden.

Aanbeveling 34b
Zorg er voor dat minimumlonen ook in de toekomst kunnen voorzien in een bestaansminimum voor werknemers en hun families, en monitor de naleving in alle sectoren.

Het recht op minimumloon is geregeld in de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag. Het minimumloon geldt voor alle werknemers van 15 jaar en ouder. Het minimumloon wordt om de zes maanden geïndexeerd op basis van de gemiddelde ontwikkeling van de contractuele lonen in de particuliere en publieke sector. Ten minste om de vier jaar wordt het minimumloon geëvalueerd om te bepalen of een uitzonderlijke aanpassing wenselijk is. Uit de meest recente evaluatie van het minimumloon blijkt in hoeverre het in verhouding staat tot de kosten van levensonderhoud.[24]

Elk jaar verstrekt het Centraal Planbureau prognoses over de economie en de koopkracht voor verschillende bevolkingsgroepen. Op basis van deze prognoses neemt het kabinet (indien nodig) maatregelen. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op onder andere belastingtarieven, belastingvoordelen, toeslagen en het minimumloon. De Nederlandse Arbeidsinspectie (NLA) ziet toe op de naleving van de minimumloonvoorschriften. De NLA maakt gebruik van risicoanalyses om te bepalen welke sectoren en functies het grootste risico op oneerlijk, onveilig en ongezond werk met zich meebrengen. Daarom richt de NLA haar capaciteit voornamelijk op sectoren en functies van werknemers met de meest kwetsbare positie op de arbeidsmarkt.

Aanbeveling 34c

[23] Programma Meer uren werkt!, Programma Meer uren werkt!
[24] Evaluatie wettelijk minimumloon 2023, 11 december 2023, Evaluatie wettelijk minimumloon 2023

Versterk het arbeidsinspectiestelsel en voorzie het met voldoende personele en financiële middelen.

Het kabinet zet zich in om (ernstige) misstanden op de werkvloer in Nederland aan te pakken. Daarom investeert het in personele en financiële middelen om dit aan te pakken.

Het kabinet verwacht dat het toelatingsstelsel voor uitzendbureaus, geregeld in de Wet toelating terbeschikkingstelling van arbeidskrachten (Wtta), een groot effect zal hebben. Dit gaat in januari 2027 van start. Deze regulering zal een opschonend effect hebben op de uitzendmarkt en mogelijkheden voor het toezicht en handhaving in deze sector verbeteren. De capaciteit van de NLA is uitgebreid met 90 fte voor het toezicht op de naleving van deze nieuwe wet en 45 fte voor toezicht en handhaving op uitzendbureaus in het algemeen.

Ook ligt er een wetsvoorstel in de Eerste Kamer tot modernisering en uitbreiding van de strafbaarstelling van mensenhandel.[25] Hierdoor kunnen daders van arbeidsuitbuiting beter aangepakt worden en slachtoffers beter beschermd. Het kabinet beoogt deze wet zo spoedig mogelijk in werking te laten treden. In voorbereiding hierop is de capaciteit van de opsporing van de NLA met circa 30 fte vergroot.

Aanbeveling 34d
Versterk maatregelen om arbeidsongevallen en beroepsziektes te voorkomen, waaronder door het versterken van de toegang tot arbeidsgerichte zorg en brede training voor werkgevers en werknemers.

Werkgevers zijn met werknemers gezamenlijk verantwoordelijk voor de arbeidsomstandigheden en het voorkomen van ongevallen en ziekte door werk. Werkgevers worden hierbij geadviseerd door arbokerndeskundigen, waaronder de bedrijfsarts. Om werkgevers te ondersteunen bij het opstellen van de zogenaamde risico inventarisatie en evaluatie (RI&E) is de webapplicatie Route naar RIE gebruiksvriendelijker gemaakt. Hiermee kunnen werkgevers zelf stapsgewijs zelf een goede RI&E opstellen

Om de kwaliteit van de preventieve arbozorg te verbeteren loopt een 4-jarig subsidieprogramma Innovatieve Arbozorg. Resultaten uit de projecten worden breed gedeeld. Daarnaast is een open traject gestart, waarbij stakeholders worden betrokken, om te onderzoeken hoe we structureel meer focus op preventie in het arbozorgstelsel kunnen bewerkstelligen.

Hiernaast wordt in opdracht van SZW een arbeidsgericht zorgmodel ontwikkeld, met werk als behandeldoel, waardoor bij werkenden die ziek worden aandacht is voor werk in het gehele traject van diagnose tot en met re-integratie. Zodoende kunnen zij aan het werk blijven tijdens de behandeling of eerder terugkeren naar werk. Tevens wordt nader onderzoek gedaan naar de oorzaken van verhoogde uitval met mentale klachten onder jongeren.

Aanbeveling 36a
Bevorder de effectieve bescherming van de economische, sociale en culturele rechten van alle migranten, asielzoekers, en vluchtelingen, afgezien van hun status

Nederland erkent het belang van het waarborgen van de effectieve bescherming van de economische, sociale en culturele rechten van alle migranten, inclusief asielzoekers en vluchtelingen. Daarom verbetert Nederland de toegang tot essentiële voorzieningen zoals opvang, gezondheidszorg, onderwijs en sociale ondersteuning voor asielzoekers en vluchtelingen, in lijn met onze internationale verplichtingen. Voor arbeidsmigranten zijn de afgelopen jaren meer dan 50 maatregelen genomen om de situatie van arbeidsmigranten te verbeteren. Het kabinet zal daar bovenop aanvullende maatregelen nemen.

Aanbeveling 36b
Versterk de arbeidsinspectie, en scheid deze van migratiecontrolefuncties, en waarborg effectieve maatregelen en sancties tegen uitbuitingspraktijken van arbeidsmigranten.

De NLA en de Vreemdelingenpolitie (AVIM) zijn twee separate organisaties. De NLA houdt toezicht op de Wet arbeid vreemdelingen en de toezichtstaak op het vreemdelingenrecht is bij de AVIM belegd. Er is zodoende geen sprake van een dubbele taak voor één van deze organisaties. Ook is

[25] Wetsvoorstel modernisering en strafbaarstelling mensenhandel, 19 mei 2026

besloten de boetes voor werkgevers die arbeidswetten overtreden te verhogen, zowel eenmalig (i.v.m. jarenlang niet-indexeren) als jaarlijks met de indexatie.

Hiermee kan de NLA arbeidsmisstanden harder aanpakken. De NLA houdt risicogericht toezicht op werkgevers. Omdat arbeidsmigranten oververtegenwoordigd zijn bij veel arbeidsrisico's, zijn arbeidsmigranten in het werk van de Inspectie veel meer in beeld. Tot slot heeft de Minister van SZW eind 2024 extra middelen beschikbaar gesteld voor versterking van het toezicht op uitzendbureaus door de NLA.

Voor Caribisch Nederland worden momenteel beleidsopties verkend om het bestuurlijk handhavingsinstrumentarium van de arbeidsinspectie CN te versterken in diverse arbeidswetten waaronder de Wet arbeid vreemdelingen BES, Wet minimumlonen BES, Arbeidsveiligheidswet BES en Arbeidswet 2000 BES. De verwachting is dat door onder andere de introductie van de bestuurlijke boete effectiever kan worden gehandhaafd. Daarnaast wordt geïnvesteerd in betere voorlichting aan werkgevers en werknemers en op betere samenwerking in de vreemdelingenketen.

Aanbeveling 36c
Garandeer de toegang tot adequate huisvesting, essentiële diensten, gezondheidszorg en rechtsmiddelen voor alle migranten, vluchtelingen en asielzoekers, waaronder die in een irreguliere situatie.
Het kabinet erkent het belang van het waarborgen van een effectieve bescherming van de economische, sociale en culturele rechten van asielzoekers en vluchtelingen. Nederland streeft ernaar de toegang tot essentiële diensten zoals opvang, gezondheidszorg, onderwijs en rechtsbijstand voor asielzoekers en vluchtelingen te allen tijde te waarborgen, in overeenstemming met internationale verplichtingen. De regels voor toegang tot rechtsbijstand en asielprocedures zijn voor iedereen gelijk. Met de invoering van het Migratiepact wordt de nationale asielprocedure aangepast. Asielzoekers krijgen vanaf registratie juridische voorlichting en vanaf de fase van "correcties en aanvullingen" rechtsbijstand van een advocaat, ook tijdens beroep en hoger beroep op kosten van de staat.

Aanbeveling 38a
Zorg voor dat alle werknemers, inclusief die in precaire of atypische vormen van arbeid, ten volle gebruik kunnen maken van de vrijheid van vereniging, collectieve onderhandeling, en het stakingsrecht, zonder onnodige beperkingen.

De vrijheid van vereniging, contractsvrijheid en collectieve onderhandelingsvrijheid zijn een groot goed in het Nederlandse cao-stelsel.

Onze grondwet garandeert de vrijheid van vereniging, dit wordt verder beschermd onder het Europees Sociaal Handvest (ESH) en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, door Nederland geratificeerd. De Algemene wet gelijke behandeling regelt het verbod op discriminatie op verschillende gronden, onder meer ten aanzien van vakbondsleden.

De minister van SZW is verantwoordelijk voor de wettelijke kaders van het cao- en avv-stelsel. De wettelijke basis voor het stelsel is gelegd in de Wet op de cao, de Wet Avv en de Wet op de loonvorming. Daarbinnen zijn cao-partijen vrij om zelf te bepalen of en met wie zij collectief onderhandelen en of zij een cao sluiten.

Het stakingsrecht is gebaseerd op de artikelen 6 en G van het ESH en wordt geregeld door Nederlandse jurisprudentie. Op grond van het ESH kan dit recht alleen worden beperkt als het bij wet is voorgeschreven en noodzakelijk is in een democratische samenleving voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen of voor de bescherming van het openbaar belang, de nationale veiligheid, de volksgezondheid of de goede zeden.

Ook ten aanzien van Caribisch Nederland onderschrijft het kabinet het belang van vrijheid van vereniging en cao-vorming. De Wet collectieve arbeidsovereenkomsten BES biedt naar het oordeel van SZW voldoende kader om deze vrijheden uit te oefenen. Hetzelfde geldt voor het stakingsrecht. Er zijn geen juridische belemmeringen in Caribisch Nederland om het stakingsrecht uit te oefenen.

Aanbeveling 38b

Herzie en waar nodig amendeer wetgeving en praktijken die de vakbondsrechten onnodig beperken, in lijn met artikel 8 van IVESCR en de relevante conventies van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), in het bijzonder Verdrag 98 (1949) inzake het recht van vereniging en collectieve onderhandeling.

Zoals ook bij 38a aangegeven, zijn het recht op vrijheid van vereniging en contractsvrijheid van groot belang voor het Nederlandse cao-stelsel.

Het kabinet is voornemens om het onafhankelijkheidsvereiste uit ILO-verdrag nr. 98 op te nemen in de Wet op de cao en zo de onafhankelijkheid van cao-partijen ten opzichte van elkaar bij het sluiten van cao's wettelijk te regelen. De onafhankelijkheid van cao-partijen wordt daarmee verder gewaarborgd.

Andere wetswijzigingen zijn momenteel niet voorzien.

Aanbeveling 38c
Versterk de bescherming tegen antivakbondsdiscriminatie en zorg voor effectieve rechtsmiddelen en sancties bij overtredingen.

De Algemene wet gelijke behandeling regelt het verbod op discriminatie op verschillende gronden, onder meer ten aanzien van vakbondsleden. Het College voor de Rechten van de Mens kan worden verzocht om een oordeel in situaties waarin mogelijk sprake is van vakbondsdiscriminatie.

Nederland blijft over dit thema in gesprek met sociale partners in de Stichting van de Arbeid.

Aanbeveling 38d
Blijf een betekenisvolle sociale dialoog en collectieve onderhandelingen bevorderen in alle sectoren, waaronder voor kwetsbare werknemers in de platformeconomie en binnen de uitzendsector.

Momenteel verkent de Nederlandse overheid, in overleg met sociale partners, welke maatregelen genomen kunnen worden om het cao-stelsel en het bijbehorende juridisch kader te versterken. Daarbij wordt gekeken naar het verhogen van de organisatiegraad van werkgevers en werknemers, het verbeteren van de cao-dekkingsgraad, het verder waarborgen van de onafhankelijkheid van vakbonden, het verduidelijken van de regels rondom het algemeen verbindend verklaren van cao-afspraken en de mogelijkheid om daarvan te worden gedispenseerd.

Aanbeveling 39a
Versimpel en stroomlijn het socialezekerheidsstelsel om de toegankelijkheid te verbeteren, en om buitensporige administratieve lasten te voorkomen.

Het kabinet werkt aan vereenvoudiging van de sociale zekerheid in Nederland middels de Hervormingsagenda Inkomensondersteuning. Hierbij staat begrijpelijkheid, zekerheid en voorspelbaarheid voor mensen centraal.

De Hervormingsagenda werkt aan deze doelen via zeven sporen: (1) borgen van een toereikend en toegankelijk sociaal minimum; (2) zekere en begrijpelijke regelingen vangnet en werkloosheid; (3) vereenvoudiging gegevensdeling, begrippen en overgangsrecht; (4) een zekere en begrijpelijke regeling voor arbeidsongeschiktheid; (5) zekere en begrijpelijke ondersteuning voor ouders; (6) een voorspelbaar inkomen (verminderen fouten, nabetalingen en terugvorderingen); en (7) betere toeleiding naar werk.

Deze sporen zijn uitgewerkt in de Routekaart Hervormingsagenda[26] Rond de zomer van 2026 volgt een Kamerbrief met een actualisering van alle trajecten in deze Hervormingsagenda.

Aanbeveling 39b
Zorg ervoor dat alle socialezekerheidsregelingen adequaat, toegankelijk en niet-discriminerend zijn, en dat ze regelmatig worden aangepast aan de kosten van levensonderhoud.

Met betrekking tot de adequaatheid van socialezekerheidsregelingen en de impact op armoede, zie de aanbeveling 43c (over o.a. armoedebestrijding). Regelingen worden elke 5 jaar geëvalueerd. De

[26] Kamerbrief Routekaart Hervormingsagenda inkomensondersteuning, 11 juli 2025, Kamerbrief over Routekaart Hervormingsagenda inkomensondersteuning

indexatie van socialezekerheidsregelingen zoals de AOW en de bijstand is gekoppeld aan de indexatie van het minimumloon, zie voor meer informatie daarover aanbeveling 34b.

Met betrekking tot mogelijk discriminerende socialezekerheidsregelingen. Het kabinet evalueert dit regelmatig. In 2020/2021 bleek uit een inventarisatie op nationaliteit dat de AOW een discriminerend element bevatte, waar bepaalde rechten alleen werden toegekend aan Nederlanders, niet aan alle ingezetenen die in Nederland AOW-rechten hebben opgebouwd. Dit is rechtgezet.[27] In Caribisch Nederland zijn sociale zekerheidsuitkeringen, zoals kinderbijslag en de ziekteverzekering, toegankelijk voor alle inwoners met een legale immigratiestatus.

De uitkeringen en het minimumloon worden jaarlijks geïndexeerd op basis van het inflatiepercentage (CPI). Onderstand (bijstand in Caribisch Nederland) is alleen beschikbaar voor mensen die 5 jaar in Caribisch Nederland wonen. Om zeer dringende redenen, wanneer dit leidt tot extreem nadelige gevolgen, kan individueel een uitzondering worden gemaakt op deze regel.

Aanbeveling 39c
Verhelp direct alle discriminatoire praktijken in de uitvoering van sociale regelingen, neem gepaste maatregelen om ervoor te zorgen dat algoritmische risicoprofileringsystemen niet discriminatie op grond van etniciteit, ras, of sociaaleconomische status versterken, en versterk toezicht- en aansprakelijkheidsmechanismen.

Het ministerie van BZK heeft diverse maatregelen ontwikkeld en gepland om de inzet van algoritmische risicoprofilering te verbeteren en publieke waarden te beschermen. Onderdeel hiervan zijn maatregelen specifiek gericht op het voorkomen van discriminatie, zoals de ontwikkeling van een discriminatieprotocol dat overheden stuurt om snel en adequaat te reageren in het geval van vermoedens van discriminatie in algoritmische risicoprofilering. Tenslotte ontwikkelt en beheert het instrumenten die overheden ondersteunen bij de juiste inzet van algoritmische risicoprofilering zoals discriminatietoetsen, een auditframework en een algoritmeregister waarin overheid impactvolle algoritmen publiceren.

Het ministerie van SZW heeft daarnaast in 2021 een inventarisatie nationaliteit uitgevoerd, waarbij het ministerie en uitvoeringsorganisaties UWV en de SVB de wetgeving en uitvoering hebben doorgelicht op het onrechtmatig gebruik van nationaliteit en andere afkomstgerelateerde indicatoren.[28] Daarnaast onderzoekt SZW in hoeverre een wettelijke grondslag voor algoritmische risicoprofilering met waarborgen voor ontwikkeling, inzet en evaluatie kan bijdragen aan de betere bescherming van publieke waarden en fundamentele grondrechten, zoals het voorkomen van discriminatie.

Aanbeveling 39d
Harmoniseer uitkeringen in het Caribisch deel van het Koninkrijk tot minstens het niveau van Europees Nederland, waaronder werkloosheid- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, en kinderbijslag, waarbij rekening wordt gehouden met de hogere kosten van levensonderhoud in de Caribische regio, en zorg voor de gelijke bescherming van sociale zekerheid in alle vier de koninkrijkslanden.

Aan het wegwerken van achterstand en daarmee realiseren van meer gelijkwaardigheid ten opzichte van Europees Nederland is en wordt gewerkt. Met het voor Caribisch Nederland (CN) vaststellen van een sociaal minimum is de inzet op de toereikendheid van de niveaus (van inkomensbescherming) een belangrijk spilpunt in het beleid. De oproep om de sociale uitkeringen voor CN te harmoniseren sluit aan op het kabinetsbeleid, waarbij de lokale kosten van levensonderhoud leidend zijn.

Aanbeveling 39e
Zorg ervoor dat personen met een beperking effectieve toegang hebben tot inkomensondersteuning en zorg voor gerichte maatregelen die zowel zorgen voor sociale bescherming als arbeidsmarktparticipatie.

Op 9 februari 2024 is de nationale strategie voor de implementatie van het VN-verdrag handicap in de Nederlandse samenleving aangeboden aan de Tweede Kamer. Het doel van de nationale strategie is om de positie van mensen met een beperking te verbeteren en uiterlijk in 2040 een inclusieve samenleving te realiseren waarin iedereen gelijkwaardig kan meedoen. De eerste

[27] Inventarisatie nationaliteit Sociale Zekerheid, 6 juli 2021, Structuur van de uitvoering werk en inkomen
[28] Inventarisatie nationaliteit Sociale Zekerheid, 6 juli 2021, Structuur van de uitvoering werk en inkomen.

werkagenda van de nationale strategie is op 11 juli 2025 aangeboden aan de Tweede Kamer. De werkagenda beschrijft welke concrete maatregelen, onder andere op het gebied van inkomensondersteuning en arbeidsparticipatie, het kabinet de komende vijf jaar hiervoor neemt.

Zo kunnen arbeidsongeschikten terugvallen op de WIA of de Wajong. Indien hiertoe geen toegang is, biedt de Participatiewet een vangnet. Binnen de Participatiewet kan bijstand worden verleend en kan ondersteuning worden geboden naar betaald werk, behouden van werk of meedoen. Momenteel worden beleidsopties onderzocht die mensen binnen de Participatiewet die langdurig geen arbeidsvermogen hebben, beter ondersteunen.

Voor Caribisch Nederland laat het ministerie van SZW in 2026 onderzoeken wat voor ondersteuning mensen met een arbeidsbeperking nodig hebben bij het verkrijgen en behouden van werk. En welke randvoorwaarden hierbij horen, onder andere op het terrein van wet- en regelgeving.

Aanbeveling 41a
Implementeer een alomvattend nationaal actieplan inzake gendergerelateerd en huiselijk geweld, rekening houdend met bestaande maatregelen en het nieuwe actieplan inzake femicide, waarbij ervoor wordt gezorgd dat alle vormen van geweld, met inbegrip van economisch en digitaal geweld, aan bod komen, en trek voldoende middelen uit voor opvangcentra, ondersteunende diensten en gespecialiseerde hulp voor kinderen in alle delen en deelstaten van het Koninkrijk.

Als onderdeel van de implementatie van de EU-richtlijn geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld wordt een nationaal actieplan opgesteld. Dit nationale actieplan richt zich op alle vormen van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. De Nationaal Coördinator geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld krijgt een belangrijke rol in het opstellen van dit actieplan.

Gemeenten hebben een belangrijke rol in het organiseren van opvang en ondersteuning voor slachtoffers van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. Samen met gemeenten wordt continue gewerkt aan de realisatie van voldoende opvangplekken met passende ondersteuning ook voor kinderen. Aandachtspunten ten aanzien van de opvang kunnen meegenomen worden in het nationale actieplan.

In december 2025 hebben de betrokken ministeries en openbare lichamen een langetermijnvisie ontwikkeld op de aanpak van geweld tegen vrouwen, huiselijk geweld en kindermishandeling in Caribisch Nederland voor de periode 2026-2038. Samen met het bestuursakkoord "Voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen, huiselijk geweld en kindermishandeling in Caribisch Nederland 2026-2029" vormt dit het actieplan voor Caribisch Nederland. Om samenhang te vergroten en de aanpak te versterken, zal de Nationaal Coördinator periodieke uitwisseling tussen Nederland en Caribisch Nederland faciliteren.

Aanbeveling 41b
Versterk jeugdbeschermingssysteem door meer te investeren in gespecialiseerde jeugdzorg, personeelstekorten te verminderen, en door er voor te zorgen dat alle diensten toegankelijk zijn en van gelijke kwaliteit in alle delen en landen van het Koninkrijk.

Voor deze aanbeveling is niet duidelijk geworden of het IVESCR-comité doelt op jeugdbescherming of jeugdzorg. Vanuit beide invalshoeken wordt daarom een antwoord gegeven:

De overheid werkt samen met gemeenten en jeugdzorgaanbieders in zowel de Hervormingsagenda Jeugd als het Toekomstscenario Kind- en Gezinsbescherming aan een toegankelijk en houdbare jeugdzorg. Stevige lokale teams in elke gemeente bieden laagdrempelige hulp en kijken breed naar de hulpvraag. Sinds 1 januari 2026 geldt de Wet verbetering beschikbaarheid jeugdzorg, die gericht is op regionale samenwerking en betere toegang tot gespecialiseerde zorg. Dit moet er onder andere voor zorgen dat jeugdhulp beschikbaar blijft voor de meest complexe situaties.

In Caribisch Nederland is het jeugdzorgaanbod uitgebreid en verbeterd, met lokale teams voor betere toegang en integrale hulp voor gezinnen met complexe problematiek. Ook wordt de kwaliteit van gespecialiseerde residentiële zorg verhoogd naar Europees niveau. Het aanpakken van personeelskrapte heeft prioriteit, onder meer door het verminderen van regeldruk en investeren in scholing.

Voor jeugdbescherming richt het kabinet zich op het verkorten van wachtlijsten en het verminderen van regionale verschillen. Een landelijk tarief en extra middelen hebben aansluitend bij de

aanbevelingen van de inspectie[29], de werkdruk met 25% verlaagd. Deze maatregelen waarborgen dat jeugdbeschermingsprofessionals voldoende tijd hebben voor kinderen. Daarnaast wordt sinds 2023 door middel van subsidies aan gecertificeerde instellingen (GI's) succesvol ingezet om zij-instromers op te leiden tot geregistreerde jeugdbeschermers.

In december 2025 heeft het kabinet – mede o.b.v. een nieuw inspectierapport[30] – nieuwe maatregelen aangekondigd: zo gaan de GI's op basis van 'good practices' hun werkwijze verbeteren en worden er aanvullende afspraken gemaakt om de beschikbaarheid van jeugdhulp in het kader van jeugdbescherming te verbeteren. De invoering van de Wet verbetering beschikbaarheid jeugdzorg per 1 januari 2026 en het wetsvoorstel Reikwijdte Jeugdwet hebben als doel om de jeugdhulp beschikbaar te maken voor de meest ernstige gevallen, waaronder de kinderen in de jeugdbescherming.

Aanbeveling 41c
Verbeter de toegankelijkheid, betaalbaarheid en beschikbaarheid van kinderopvang, zorg voor gelijke toegang in alle delen en landen van het Koninkrijk, en verminder wachtlijsten.

Werkende ouders hebben momenteel recht op een inkomensafhankelijke kinderopvangtoeslag. Vanaf 2029 (beoogde inwerkingtreding) hebben alle werkende ouders recht op een inkomens*on*afhankelijke vergoeding, vergoeding die 96% van de kosten van kinderopvang moet dekken, tot de maximumuurprijs die de overheid vergoed. Dit nieuwe financieringsstelsel is eenvoudiger, biedt meer zekerheid en maakt kinderopvang beter betaalbaar. Daarnaast krijgen gemeenten meer ruimte om kwetsbare inwoners extra te compenseren in de kosten van kinderopvang.

Daarnaast ontvangen gemeenten financiering om te voorzien in kinderopvang voor peuters die geen rechten hebben op kinderopvangtoeslag of voorschoolse educatieve, zodat alle peuters vanaf 2,5 toegang hebben tot vroegschoolse educatie, ter voorbereiding op de basisschool.

Voor Caribisch Nederland is vanaf 1 januari 2026 is de Wet kinderopvang BES van kracht, deze ziet op maatregelen om de kwaliteit, toegankelijkheid en betaalbaarheid van kinderopvang in Caribisch Nederland te verbeteren. Over de afgelopen jaren is de ouderlijke bijdrage verminderd, om er voor te zorgen dat betaalbare kinderopvang toegankelijk is voor iedereen, waaronder huishoudens met lage inkomens. Vanaf 2027 wordt de bijdrage voor ouders verlaagd tot maximaal ongeveer 4% van de totale kosten van kinderopvang.

Met deze nieuwe wetgeving en maatregelen hebben alle kinderen toegang tot kinderopvang, onafhankelijk van of hun ouders werkzaam zijn of niet, ook omdat kinderopvangorganisaties zijn verboden van het weigeren van een kind, behalve in uitzonderlijke omstandigheden.

Aanbeveling 41d
Herzie regelingen voor ouderschapsverlof om ze geschikter en rechtvaardiger te maken, stimulansen invoeren om mannen aan te moedigen ouderschapsverlof op te nemen, en de inspanningen voortzetten om genderstereotypen in gezinsrollen te doorbreken en een gelijke verdeling van huishoudelijke en zorgverantwoordelijkheden te bevorderen.

Op dit moment wordt gewerkt aan de vereenvoudiging van het verlofstelsel. Ondanks dat er momenteel geen wijzigingen worden voorzien in het niveau van compensatie, of de hoeveelheid verlof, wordt een wetsvoorstel voorbereid om het stelsel beter toepasbaar en toegankelijker te maken, voor werknemers, werkgevers en de uitvoering. Streven voor inwerkingtreding van het wetsvoorstel is 1 januari 2028.

Wat betreft Caribisch Nederland: In reactie op het pleidooi om regelingen voor ouderschapsverlof te herzien, zie de beantwoording bij aanbeveling 29d. Van het verder vervolmaken van het verlofstelsel gaat tevens een impuls uit op het bijstellen van genderstereotypen in gezinsrollen en het bevorderen van een gelijke verdeling van huishoudelijke en zorgtaken. Specifieke actie op dit punt anders dan vanuit de communicatie over de nieuwe verlofmaatregelen die zijn voorzien, wordt thans niet overwogen.

Aanbeveling 43a

[29] Kwetsbare kinderen, kwetsbaar stelsel, 25 september 2025, Kwetsbare kinderen, kwetsbaar stelsel
[30] Als zelfs overheidsingrijpen kinderen geen bescherming biedt, 25 september 2025, Als zelfs overheidsingrijpen kinderen geen bescherming biedt

Ontwikkel een instrument voor het meten van multidimensionale armoede, dat alle landen van het Koninkrijk bestrijkt, met inbegrip van het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden, om kansarme groepen beter in kaart te brengen en gerichte beleidsmaatregelen te kunnen nemen;

Het Nederlands Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) geeft, net zoals voor Europees Nederland, jaarlijks inzicht in de minimale kosten van het levensonderhoud op Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Op basis daarvan kan worden berekend hoeveel huishoudens maandelijks tekortkomen. Daarnaast heeft SZW het CBS verzocht om (nieuwe) armoedestatistieken voor Caribisch Nederland te ontwikkelen. De intentie is om (zoveel mogelijk) aan te sluiten bij de armoededefinitie en methodologie die recentelijk voor Europees Nederland is ontwikkeld. De resultaten worden in 2026 verwacht.

Aanbeveling 43b
Versterk maatregelen ter aanpak van kinderarmoede en armoede onder eenoudergezinnen en migrantengezinnen door middel van adequate inkomenssteun, sociale uitkeringen en gemeenschapsgerichte diensten.

Het Nationaal Programma Armoede en Schulden zet in op het voorkomen en verhelpen van armoede voor iedereen die onder of net boven de armoedegrens leeft. Armoede en kinderarmoede zijn gedaald in de rapportageperiode, mede door verhoging van inkomensondersteuning.

Tegelijkertijd is er nog steeds een groep mensen die niet gebruik maken van regelingen waar zij recht op hebben en er zijn verschillen in minimaregelingen op gemeentelijk niveau. Het kabinet werkt aan het vereenvoudigen van het stelsel van inkomensondersteuning zodat mensen betere toegang hebben tot regelingen waar ze recht op hebben. Ook wordt gewerkt aan een nieuwe kindregeling waarin de kinderbijslag en het kindgebonden budget worden samengevoegd.

Tenslotte wordt bekeken of gemeentelijke regelingen geharmoniseerd kunnen worden.
Wat betreft Caribisch Nederland worden in 2025 en 2026 bijzondere uitkeringen verstrekt aan de openbare lichamen voor de opgave Kansrijk opgroeien. Bonaire, Sint Eustatius en Saba besteden deze middelen aan ondersteuning van kinderen en gezinnen middels financiële ondersteuning en voorzieningen in natura.

Aanbeveling 43c
Stel een alomvattende nationale strategie vast inzake het recht op voldoende voedsel gericht op het terugdringen van voedselonzekerheid en ondervoeding en de afhankelijkheid van voedselbanken, en zorgen voor de duurzaamheid en uitbreiding van programma's voor gratis schoolmaaltijden.

In 2026 worden subsidies verstrekt aan verschillende maatschappelijke organisaties die voedselhulp, materiële basishulp en/of noodhulp bieden aan mensen die dit nodig hebben. Ook wordt gewerkt aan een plan om mensen in voedselnood beter bereiken, ondersteunen en de achterliggende oorzaken van de nood aanpakken. Daarnaast worden schoolmaaltijden verstrekt aan scholen waar 30% van de kinderen onder de armoedegrens leeft.

Aanbeveling 43d
Neem maatregelen om de kosten van levensonderhoud in het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden te verlagen, met name door de hoge prijzen van voedsel, elektriciteit en water aan te pakken;

Het kabinet heeft oog voor de relatief hoge kosten van levensonderhoud in Caribisch Nederland, onder meer door de kosten van elektra, drinkwater en telecom te subsidiëren en de ouderbijdrage in de kinderopvang te verlagen. Ook is geld beschikbaar gesteld voor het opzetten van openbaar vervoer op de eilanden en wordt ingezet op het verlagen van de woonlasten, onder meer door sociale huurwoningen bij te bouwen en verhuurderssubsidies.

Voedselzekerheid is een belangrijk thema op alle zes de Caribische eilanden van het Koninkrijk. Het kabinet heeft EUR 24 miljoen vrijgemaakt om de voedselzekerheid te vergroten en de afhankelijkheid van import op termijn te verminderen.

Aanbeveling 45a (VRO)
Vergroot investeringen in sociale woningbouw en waarborg de beschikbaarheid op de lange-termijn, waaronder door de regulering van verkoop van sociale huisvesting.

Het wetsvoorstel versterking regie volkshuisvesting geeft Rijk, provincies en gemeenten instrumenten om de woningnood aan te pakken. Gemeenten, die primair aan zet zijn bij het vormgeven van het woningbouwprogramma krijgen de plicht om in hun volkshuisvestingsprogramma vast te leggen waar behoefte aan is. Op regionaal niveau moet 2/3 van de nieuwbouw in het betaalbare segment plaatsvinden, waarvan 30% sociale huur. De verkoop van sociale huurwoningen van woningcorporaties is reeds aan regels onderhevig en vaak onderdeel van de prestatieafspraken tussen gemeenten, huurders en woningcorporaties. In voorkomende gevallen kan bij verkoop van woningen aan derde partijen anders dan woningcorporaties of zittende bewoners toestemming van de autoriteit woningcorporaties vereist zijn en zal de koper een verklaring omtrent sociaal verhuurgedrag moeten tekenen.

Aanbeveling 45b (VRO)
Versterk huurregulering, verbeter de bescherming van huurders verbeteren en voorkom buitensporige huurverhogingen, zowel in de sociale als in de particuliere woningmarkt;

Met de invoering van de Wet betaalbare huur (WBH) is de werking van de reeds bestaande huurregulering via het woningwaarderingsstelsel uitgebreid tot woningen die qua kwaliteit in het middensegment horen te vallen. In de WBH is dit stelsel dwingend gemaakt: verhuurders zijn nu verplicht zich eraan te houden. Voor invoering van de wet moesten huurders hun recht halen via de huurcommissie, wat in de praktijk niet altijd gebeurde. Daarnaast is op 1 juli 2023 de Wet goed verhuurderschap ingegaan, die woningenzoekenden en huurders beschermt tegen woondiscriminatie, intimidatie, onredelijke servicekosten en andere vormen van uitbuiting door verhuurders en verhuurbemiddelaars. Gemeenten zijn nu ook verplicht om op te treden tegen malafide verhuurders. Zij kunnen boetes opleggen of in extreme gevallen het beheer van woningen overnemen.

Aanbeveling 45c
Neem alle noodzakelijke maatregelen om wetten in te trekken die daklozen direct of indirect strafbaar stellen, en zorgen voor de landelijke invoering van de Wonen Eerst-benadering, onder meer door gemeenten de bevoegdheden en middelen te geven die zij nodig hebben om alle daklozen zo snel mogelijk aan huisvesting te helpen;

Regels omtrent het op straat slapen of bedelen kunnen door gemeenteraden worden opgenomen in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV). Steeds meer gemeenten stoppen met het beboeten van activiteiten zoals buitenslapen. Het beboeten brengt dakloze mensen verder in de problemen en draagt bij aan stigmatisering. Met het Nationaal Actieplan Dakloosheid (2023-2030) zet het kabinet in op het tegengaan van stigma en discriminatie. Het is belangrijk dat gemeenten inzetten op o.a. het actief toe leiden naar hulp en het verstevigen van de samenwerking tussen handhaving, politie en sociale professionals. Er is regelmatig contact met de VNG over hoe hierover afspraken gemaakt kunnen worden.

De implementatie van Wonen Eerst als belangrijke oplossing tegen dakloosheid is één van de kernelementen van het Nationaal Actieplan Dakloosheid. Dit vereist een andere manier van werken op lokaal en landelijk niveau. Deze verandering is de afgelopen jaren ingezet. Het kabinet blijft zich de komende jaren hard maken om Wonen Eerst te implementeren en gemeenten hierbij te ondersteunen. Gemeenten ontvangen hiervoor de Decentralisatie Uitkering Maatschappelijke Opvang (DU MO) en de Decentralisatie Uitkering Nationaal Actieplan Dakloosheid (DU NAD). Ook programma’s en financiële middelen gericht op bestaanszekerheid en huisvesting dragen hieraan bij.

Op het terrein van huisvesting heeft het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, samen met gemeenten, projectontwikkelaars en woningcorporaties, grote ambities op het gebied van woningbouw, het uitbreiden van de bestaande woningvoorraad en het reduceren van regeldruk ten behoeve van de woningbouw. Tegelijk is grootschalige woningschaarste op de korte termijn een feit dat, samen met alle andere groepen die urgent huisvesting nodig hebben, een verdelingsvraagstuk met zich meebrengt. Dit alles maakt dat de beweging naar preventie en Wonen Eerst de juiste is, maar wel uitdagingen met zich meebrengt.

Aanbeveling 45d
Zorg voor toegang tot huisvesting voor kwetsbare groepen en zorg ervoor dat met name migranten en asielzoekers tijdig en effectief toegang krijgen tot sociale huisvesting, in overeenstemming met hun erkende dringende behoeften, en dat Roma, reizigers en andere nomadische gemeenschappen

beschikken over passende en cultureel geschikte huisvesting en verblijfplaatsen, inclusief toegang tot water, sanitaire voorzieningen en elektriciteit.

Voldoende betaalbare huisvesting van alle aandachtsgroepen is een centraal onderdeel van het beleid. Naast de inspanningen om sowieso meer betaalbare woningen bij te bouwen (zie 45a) heeft de Rijksoverheid in 2020 een specifieke regeling huisvesting aandachtsgroepen opgezet, die gemeenten financieel ondersteunt bij de realisatie van passende betaalbare woonruimte voor aandachtsgroepen. Vanaf 2026 kunnen gemeenten voor zelfstandige woonruimten, waaronder ook woonwagens, een beroep doen op de Realisatiestimulans. In het Wetsvoorstel versterking regie op de volkshuisvesting staat een verplichting opgenomen voor medeoverheden om de behoefte voor alle aandachtsgroepen in beeld te brengen en aan te geven hoe hierin wordt voorzien.

Ook Roma, reizigers en andere nomadische gemeenschappen vallen onder de aandachtsgroepen. Naast financiële ondersteuning heeft de Rijksoverheid de afgelopen jaren veel aan kennisoverdracht aan gemeenten gedaan voor deze groepen via een kennis- en leerprogramma. Wat betreft statushouders geldt in Nederland voor gemeenten een taakstelling om huisvesting aan te bieden aan mensen met een verblijfsvergunning. De Rijksoverheid biedt diverse financiële regelingen om dit te ondersteunen. Daarnaast wordt gewerkt aan afspraken over realiseren van alternatieve huisvesting.

Aanbeveling 45e
Ga het speculatief gebruik van woningen tegen en eis van vastgoedinvesteerders dat zij mensenrechtennormen naleven, en verbeter de doeltreffendheid van het beleid inzake klimaatrenovatie en -aanpassing op het gebied van huisvesting zodat de ambities op het gebied van klimaatneutraliteit kunnen worden verwezenlijkt.

Met de leegstandswet, de wet goed verhuurderschap en andere hebben Nederlandse gemeenten al diverse instrumenten in handen om onder meer speculatief gebruik tegen te gaan. In de Nationale Prestatieafspraken 2025-2035 is met de corporatiesector vastgelegd dat alle corporatiewoningen met E-, F- en G-labels uiterlijk in 2028 uitgefaseerd zijn (met uitzondering van monumenten en woningen bestemd voor sloop). Voor de private huursector geldt de eis dat huurwoningen vanaf 2029 minimaal energielabel D moeten hebben. Voor private verhuurders, eigenaar-bewoners en verenigingen van eigenaren bestaan specifieke subsidieregelingen voor verduurzaming. Eigenaar-bewoners kunnen vaak ook onder gunstige voorwaarden leningen afsluiten voor energiebesparende voorzieningen en/of de aankoop van een energiezuinige woning.

Aanbeveling 47a
Zorg ervoor dat iedereen, inclusief migranten, vluchtelingen en asielzoekers, ongeacht hun status, gelijke en betaalbare toegang tot gezondheidszorg heeft, en zorg ervoor dat er waar nodig tolkdiensten beschikbaar zijn.

Iedereen die zich op Nederlands grondgebied bevindt en zorg nodig heeft, krijgt deze zorg naar het oordeel van een arts. Voor de kosten van zorg die wordt verleend aan onverzekerde personen, waaronder migranten en asielzoekers, kunnen zorgverleners een beroep doen op specifieke regelingen, zoals de regeling medische zorg Asielzoekers (RMA), regeling medische zorg ontheemden uit Oekraïne (RMO), subsidieregeling medisch noodzakelijke zorg aan onverzekerden (SOV) en de regeling onverzekerbare vreemdelingen (OVV). Alle regelingen gaan in beginsel uit van de dekking die het basispakket Zorgverzekeringswet biedt.

Aanbeveling 47b (VWS)
Neem dringende maatregelen tegen de wachttijden en regionale ongelijkheden in de geestelijke gezondheidszorg voor jongeren, onder meer door gekwalificeerde professionals aan te trekken en te behouden en te zorgen voor voldoende financiering van de zorg in de gemeenschap.

Per 1 januari 2026 is de Wet verbetering beschikbaarheid jeugdzorg in werking getreden. Deze wet pakt knelpunten bij contractering van specialistische jeugdzorg aan. Daarmee draagt wetsvoorstel bij aan aanpak wachttijden. Daarnaast moeten gemeenten in hun regiovisie aangeven hoe ze werken aan aanpak van wachttijden en wat zij daarbij maximaal aanvaardbare wachttijden vinden. We werken ook aan het verbeteren van inzicht in wachttijden op landelijk niveau. Dit doen we door in te zetten op het standaardiseren van de registratie van wachttijden om middels data en monitoring inzicht in het functioneren van het jeugdstelsel te verbeteren.

Jeugdhulpaanbieders zijn primair verantwoordelijk voor de inzet van voldoende personeel dat beschikt over de juiste kennis en vaardigheden. De Rijksoverheid heeft hierbij een stimulerende en

faciliterende rol. Gezamenlijk zetten betrokken partijen in op het aantrekkelijk maken van het vak van jeugdprofessional en o.a. maatregelen gericht op het behoud van personeel, investeren in leren en ontwikkelen van personeel en ruimte voor innovatieve werkvormen.

Met de bestuurlijke afspraken die we met alle relevante partijen in de zogeheten Hervormingsagenda Jeugd hebben gemaakt proberen we in algemene zin de vraag naar jeugdhulp en de daarvoor beschikbare middelen beter met elkaar in balans te brengen, juist ook om de (toegang tot) noodzakelijke zorg aan kinderen beter te borgen.

Aanbeveling 47c
Versterk de gezondheidszorginfrastructuur en -diensten in het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden, met inbegrip van de toegang tot gespecialiseerde zorg, preventieve zorg en faciliteiten voor medische evacuatie, en daarbij de betaalbaarheid waarborgen;

In Caribisch Nederland geldt een publiek zorgstelsel. De kleinschaligheid en geografische ligging van Bonaire, Sint Eustatius en Saba brengen echter specifieke uitdagingen met zich mee voor de toegankelijkheid en houdbaarheid van het zorgstelsel. Niet alle medisch-specialistische zorg is lokaal beschikbaar en de werving en het behoud van zorgprofessionals vragen blijvende inzet.

VWS streeft naar een gelijkwaardig voorzieningenniveau voor inwoners van CN ten opzichte van Europees Nederland. In 2024 is een onderzoek uitgevoerd naar de staat van de gezondheidszorg in CN. Naar aanleiding hiervan is een commissie ingesteld die adviseert over o.a. de versterking van de zorginfrastructuur, kwaliteit van zorg en zorgcapaciteit, met als doel te komen tot een toekomstbestendig en beter toegankelijk zorgstelsel.

Daarnaast zet VWS in op versterking van de eerstelijnszorg en publieke gezondheidszorg, zodat meer zorg en preventie lokaal beschikbaar zijn en gezondheidsproblemen vroegtijdig worden aangepakt. Ook wordt gewerkt aan voldoende gekwalificeerd zorgpersoneel, verbetering van medische uitzendingen en aan verdere digitalisering van de zorg, waaronder veilige gegevensuitwisseling. De betaalbaarheid blijft gewaarborgd via het publieke zorgstelsel, waarbij eigen bijdragen beperkt zijn.

Aanbeveling 47d
Breid programma's op het gebied van volksgezondheid en preventie verder uit, met name op het gebied van gezonde voeding, het terugdringen van alcohol- en tabaksgebruik en reproductieve gezondheid, met gerichte maatregelen voor kwetsbare groepen.

Het Kabinet zet in op het gezonder maken van leefomgevingen met de focus op plekken waar kinderen en jongeren opgroeien, leren en leven. Hierbij is onder andere aandacht voor middelengebruik, gezond gewicht, gezonde voeding en seksuele gezondheid.

- Voorbeelden van programma's die dit adresseren en worden voortgezet zijn Gezonde School, Opgroeien in een Kansrijke Omgeving (OKO)-aanpak, Welbevinden op School, Nu Niet Zwanger en Gezond Zwanger worden.
- Aanvullend wordt gewerkt aan regelgeving zoals een wet om de marketing van ongezonde voedingsmiddelen gericht op kinderen tegen te gaan, een suikerbelasting, een verbod op de verkoop van vapes anders dan in speciaalzaken.
- In het coalitieakkoord staat de ambitie om te komen tot de gezondste generatie met inzet op jeugd, mentaal welzijn, sport en bewegen en specifieke maatregelen op leefstijlbeleid, strafbaarstelling en handhaving.
- Tevens staat in het coalitieakkoord dat via een wijkgerichte aanpak extra inzet komt om kwetsbare groepen te bereiken waaronder de op inzet kansrijke start.

In Caribisch Nederland voeren we nieuw beleid uit Europees Nederland in de basis ook door. In de Health Deal is aangekondigd dat we bijvoorbeeld inzetten op het terugdringen (of voorkomen) van middelengebruik door regulering en we een gezonde omgeving voor kinderen en jongeren creëren, door o.a. schoolmaaltijden.

Aanbeveling 47f
Verwijzend naar de aanbeveling uit 2017, herzie de praktijk van vroegtijdige chirurgische ingrepen en medische behandelingen bij intersekse-kinderen om ervoor te zorgen dat zij voldoende volwassen zijn om te worden geraadpleegd over de door hen gewenste behandelingen, op basis van hun weloverwogen keuzes en toestemming.

De medische beroepsgroepen en landelijke (expertise)centra die betrokken zijn bij de begeleiding van kinderen en volwassenen met DSD-condities werken samen met patiëntenorganisaties aan een landelijke richtlijn DSD. Doel van de richtlijn is onder andere de verbetering van de kwaliteit en organisatie van zorg, het vergroten van kennis en informatie en het vastleggen van een uniform beleid rondom genitale chirurgie bij minderjarigen met DSD-condities. Uitgangspunt is dat met niet medisch noodzakelijke genitale operaties gewacht wordt totdat het kind zelf de wens te kennen geeft geopereerd te willen worden en een operatie alleen uitgevoerd wordt na landelijk multidisciplinair overleg en registratie.

Naast deze richtlijn wordt in opdracht van de regering verdiepend wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd naar de voor- en nadelen van verschillende vormen van regulering die niet medisch noodzakelijke behandelingen bij intersekse kinderen zonder hun *informed consent* moeten voorkomen. Ervaringen in het buitenland, met zelfregulering en met wetgeving, worden daarbij betrokken. Op basis van de uitkomsten van het onderzoek zal het kabinet een weloverwogen besluit nemen over de meest wenselijke vorm van regulering.

Het beleid is in lijn met het coalitieakkoord waarin staat opgenomen dat het Regenboogstembusakkoord 2025 zorgvuldig zal worden uitgevoerd met (initiatief)wetgeving en beleid.

Aanbeveling 49a
Neem gerichte maatregelen om onderwijsverschillen aan te pakken waarmee kinderen uit sociaaleconomisch achtergestelde milieus, minderheidsgroepen en/of met een migratieachtergrond te maken hebben, onder meer door ondersteuningsprogramma's uit te breiden op slecht presterende scholen en in achtergestelde regio's;

Het kabinet neemt verschillende gerichte maatregelen. Basisscholen met veel kinderen met een risico op onderwijsachterstand krijgen extra middelen om extra kansen voor hen te creëren. Scholen bepalen zelf hoe ze de middelen inzetten.

Gemeenten ontvangen extra middelen voor het bestrijden van onderwijsachterstanden. Deze zijn vooral bedoeld voor het aanbieden van voorschoolse educatie maar dienen vaak ook om samen met het basisonderwijs extra maatregelen te kunnen nemen (bijv. extra onderwijstijd, taalklassen).

Daarnaast zijn er verschillende regelingen om kwetsbare kinderen te ondersteunen zoals schoolmaaltijden, brugfunctionaris en School en Omgeving. Scholen met leerlingen uit sociaaleconomisch achtergestelde gezinnen en leerlingen met een grotere kans op onderwijsachterstanden, ontvangen deze middelen op aanvraag. Dit zijn op dit moment subsidieregelingen, die vanaf 2029 omgezet zullen worden in de onderwijsbekostiging voor scholen met leerlingen in armoede

Aanbeveling 49b
Evalueer de gevolgen van sociaaleconomische en woonsegregatie tijdens het basis- en voortgezet onderwijs voor kinderen met een andere etnische afkomst, een migratieachtergrond en/of uit een gezin met een laag inkomen, wat betreft hun schoolprestaties en onderwijstrajecten, en neem maatregelen om de ongelijkheid tussen hen en hun leeftijdsgenoten te verminderen.

Het ministerie van OCW voert jaarlijks een monitor uit naar de ontwikkeling van segregatie. Lokale partijen kunnen deze raadplegen. Deze monitor stelt hen in staat om lokaal de best passende maatregelen te nemen om segregatie tegen te gaan. Gemeenten zijn verplicht om jaarlijks te overleggen met kinderopvanghouders en schoolbesturen over onder andere het tegengaan van segregatie. Voor ondersteuning kunnen zij ook terecht bij het Kenniscentrum Gemengde Scholen.

Aanbeveling 49c
Zorg voor inclusief onderwijs voor kinderen met een beperking door redelijke aanpassingen te bieden, te investeren in toegankelijke infrastructuur en de opleiding van leerkrachten op het gebied van inclusieve pedagogiek te versterken;

Via onder andere de uitvoering van de verbeteraanpak passend onderwijs wordt er voor gezorgd dat kinderen met een ondersteuningsbehoefte voldoende kansen krijgen om zich te ontwikkelen. Daarnaast wordt er ingezet op de beweging naar inclusief onderwijs. Om in kaart te krijgen wat er nodig is aan aanpassingen werken we samen met partijen uit het veld en voorlopers aan de beleidsontwikkeling op het gebied van inclusief onderwijs. Aan de hand van de ervaringen van deze scholen zijn de succesfactoren en knelpunten ten aanzien onder andere de wetgeving en de

ondersteuning in en om de school in kaart gebracht. We gebruiken deze input om de verschillende thema's verder te concretiseren en tot gerichte maatregelen te komen. Daarbij is ook aandacht voor wat er nodig is in lerarenopleidingen. Ook het perspectief van jongeren is expliciet betrokken bij de totstandkoming van inclusief onderwijs.

Specifiek voor huisvesting is op 1 oktober 2024 het rapport 'Bouwstenen voor inclusievere scholen' opgeleverd. Dit onderzoek heeft een ontwerpkader opgeleverd, aan de hand waarvan gemeenten en schoolbesturen afwegingen kunnen maken bij het inclusief bouwen en maken van hun schoolgebouw.

Naast het vormgeven van toekomstig beleid delen we goede voorbeelden en informatie op websites van de Rijksoverheid over wat er binnen de huidige wetgeving al mogelijk is, zodat alle scholen en samenwerkingsverbanden passend onderwijs die dat willen aan inclusief onderwijs kunnen werken. Ook krijgen scholen uit het regulier en gespecialiseerd onderwijs meer ruimte om samen te werken via een beleidsregel.

Aanbeveling 49d
Pak het lerarentekort aan door middel van een beter wervings-, behouds- en bijscholingsbeleid en zorgen voor een evenwichtige spreiding van gekwalificeerde leraren over regio's en scholen.

Er is een landelijk dekkend netwerk van 49 onderwijsregio's. Dit is een regionale aanpak van het tekort aan onderwijspersoneel.

Onderwijsregio's zijn gericht op de samenwerking tussen schoolbesturen, lerarenopleidingen en de beroepsgroep in de onderwijsregio om te zorgen voor voldoende en goed opgeleid onderwijspersoneel en het leren omgaan met schaarste aan onderwijspersoneel.

Om dit te bereiken voeren de partijen van de onderwijsregio's activiteiten met betrekking tot het werven, matchen, opleiden, begeleiden en professionaliseren van onderwijspersoneel.

Aanbeveling 49e
Zorg voor gelijke toegang tot betaalbare en kwalitatief hoogwaardige kinderopvang en leerlingenvervoer, ook in het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

In Nederland wordt met verschillende departementen gewerkt aan oplossingen rondom de problematiek van het leerlingenvervoer. Zo werkt OCW met VWS en IenW aan een verbeteragenda doelgroepenvervoer waar de nadruk ligt op integraal aanbesteden. Vanuit het onderwijs wordt in januari 2026 een werkagenda opgestart waarin met het werkveld een kwaliteitskader wordt opgezet voor wat goed leerlingenvervoer behelst, wordt een monitoring opgezet en wordt bezien hoe gemeenten, het onderwijs en ouders/leerlingen goed met elkaar spreken over de inzet van leerlingenvervoer. Waar nodig zal ook Caribisch Nederland betrokken worden in deze aanpak.

Aanbeveling 49f
Zorg ervoor dat maatschappelijke organisaties, leerkrachten, leerlingen en ouders op zinvolle wijze worden betrokken bij hervormingen van het leerplan en dat mensenrechten, met inbegrip van economische, sociale en culturele rechten, op alle niveaus in het leerplan worden geïntegreerd.

Het maatschappelijk middenveld wordt reeds betrokken bij curriculumherziening. Er is een vaste werkwijze voor curriculumherziening waarin maatschappelijke organisaties, ouders, leerlingen, leraren, schoolleiders, bestuurders en nog veel meer doelgroepen zijn aangehaakt.

We nemen de aanbeveling over het opnemen van aanvullende zaken waaronder economische, sociale en culturele rechten in de curriculumherziening niet over. Het curriculum is een nationale aangelegenheid en laten we aan experts over (leraren en vakexperts) om te maken. Bovendien is te onduidelijk om wat voor rechten dit gaat en bepaalde rechten hoeven zeker niet op alle niveaus te worden toegelicht. Daarbij ligt er nu een nieuw curriculum dat we niet gaan open breken.

Aanbeveling 51a
Versterk maatregelen om economische en geografische belemmeringen voor culturele participatie weg te nemen, onder meer door subsidies te verstrekken en buurtgerichte programma's op te zetten die gericht zijn op kansarme huishoudens;

Aandacht voor geografische en sociaaleconomische spreiding is verankerd in de Wet op het specifiek cultuurbeleid.

Nederland kent een uitgebreid stelsel van subsidiering van culturele uitingen door de drie overheidslagen. De subsidies zorgen ervoor dat het cultureel aanbod laag geprijsd en daarmee toegankelijk is. Aanvullend is er een breed palet aan maatregelen om mensen die desondanks financiële drempels ervaren toegang te verlenen, veelal via gemeentelijke kortingspassen. Ook de CJP-pas (voor jongeren) draagt bij aan de toegankelijkheid.

Regionale spreiding is een belangrijk onderwerp in het cultuurbeleid. Door een belangrijke rol toe te delen aan gemeenten is de spreiding in de basis verankerd. De Rijksoverheid kijkt bij de besteding van de rijksmiddelen naar spreiding als een van de leidende overwegingen. Dit uit zich onder meer in een netwerk van over het land gespreide voorzieningen in de podiumkunsten en de beeldende kunst. Ook daarbuiten is er veel aandacht voor spreiding. In de opdracht aan de Rijkscultuurfondsen is spreiding een belangrijk element. Naast aandacht voor geografische spreiding bij de behandeling van aanvragen wordt er ook gebruik gemaakt van actieve elementen, zoals regionale aanspreekpunt en actief stimuleringsbeleid voor regio's.

Aanbeveling 51b
Waarborg de rechtvaardige verdeling van de cultuursubsidies over alle regio's, met bijzondere aandacht voor het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

Het kabinet heeft bijzondere aandacht voor toegankelijkheid en beschikbaarheid van de Rijkscultuurfondsen en het Caribisch deel van het Koninkrijk. Dit is via de 4-jaarlijkse 'aanschrijving' van het ministerie van OCW aan de fondsen ook een formele opdracht.

Aanbeveling 51d
Bevorder en bescherm lokale talen en cultureel erfgoed, waaronder het Papiaments en andere regionale talen, en integreer deze in onderwijs- en cultuurprogramma's waarbij lokale gemeenschappen en docenten worden betrokken, met name in het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

Het kabinet bevordert en beschermt lokale talen en cultureel erfgoed, waaronder Papiamento en andere regionale talen, en de integratie hiervan in onderwijs- en cultuurprogramma's in samenwerking met lokale gemeenschappen en docenten.

Het Verdrag van Faro inzake de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving zal bij ratificatie gelden voor zowel Europees als Caribisch Nederland. In het Cultuurconvenant 2022-2025 tussen het ministerie van OCW en de drie eilandbesturen is samenwerking op het gebied van erfgoedparticipatie expliciet opgenomen. De beschikbare middelen binnen de Uitvoeringsagenda Faro staan open voor erfgoedgemeenschappen in Caribisch Nederland. Daarnaast is Caribisch Nederland als thema benoemd met een eigen budget. Een voorbeeld van een gehonoreerd project is het samen met inwoners opstellen van een canon voor Sint Eustatius, met als doel bij te dragen aan erfgoedbewustzijn en erkenning van de eigen identiteit.

Het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) speelt een belangrijke rol bij het borgen van immaterieel erfgoed, waaronder tradities, ambachten en taalgebonden culturele uitingen. Gemeenschappen kunnen hun tradities zelf aanmelden voor de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. Taal is hierbij een belangrijke factor: verhalen, plaatsnamen en orale tradities zijn erkende onderdelen van immaterieel erfgoed volgens het Unesco-verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Erfgoed (2003), dat voor het gehele Koninkrijk geldt.

Aanbeveling 51d
Garandeer de betekenisvolle participatie van en raadpleging van de bevolking bij beslissingen die van invloed zijn op hun culturele en sociale ontwikkeling, met inbegrip van milieubeleid, met name in het Caribische deel van het Koninkrijk der Nederlanden.

Momenteel wordt de monitor cultuur- en erfgoedbeoefening in het Caribisch deel van het Koninkrijk uitgevoerd. Een leven lang cultuurbeoefening voor iedereen in het Koninkrijk is hierbij het uitgangspunt. Het beoogde eindresultaat is tweeledig. Enerzijds een geschikte onderzoeksmethode creëren waarmee bij de inwoners van Aruba, Bonaire, Curaçao, Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius wordt opgehaald welke vormen van beoefening daadwerkelijk aanwezig zijn op deze eilanden en noodzakelijk zijn om te monitoren. Anderzijds biedt het onderzoek met een nulmeting een eerste integraal beeld van hoe kunst en erfgoed in het Caribisch deel van het Koninkrijk beoefend wordt. Voor de beleidsontwikkeling op dit thema is een goede kennisbasis van belang. Het resultaat bevat aanbevelingen voor indicatoren van cultuurbeoefening op deze eilanden, die

periodiek onderzocht kunnen worden. Het eindrapport wordt naar verwachting in binnenkort opgeleverd.

Het Verdrag van Faro stelt participatie centraal in de erfgoedzorg. Daarbij wordt rekening gehouden met verschillende perspectieven op hetzelfde erfgoed en met gemeenschappen die zich met dit cultureel erfgoed identificeren.

Nederland heeft een lange traditie van maatschappelijke betrokkenheid bij de erfgoedzorg. Burgerinitiatief ligt ten grondslag aan tal van museale collecties en de oprichting van organisaties als Natuurmonumenten en Heemschut. De Rijksoverheid en decentrale overheden vragen input uit de samenleving bij de vorming van erfgoedbeleid.

Het traject van verkenning, ondertekening, ratificatie en implementatie van het Verdrag van Faro is zelf een voorbeeld van participatieve beleidsvorming. Met het erfgoedveld is verkend wat de betekenis van het Verdrag voor Nederland is en hoe overheden en het erfgoedveld hier invulling aan willen geven.

Participatie via de Omgevingswet is een onderdeel van Omgevingsvisie en -plannen geworden. Deze wet voorziet ook in een uitdaagrecht, waarbij erfgoedgemeenschappen taken van de overheid kunnen overnemen omdat zij die beter of goedkoper kunnen uitvoeren.

Aanbeveling 52a
Neem gerichte maatregelen, waaronder positieve acties, om de deelname te bevorderen van vrouwen, migranten, vluchtelingen, minderheden, en andere ondervertegenwoordigde groepen, in wetenschap, technologie, technisch en wiskundig (STEM) onderwijs, onderzoeks- en leiderschapsposities.

Het vergroten van het aandeel van ondervertegenwoordige groepen in STEM onderwijs is een van de doelstellingen opgenomen in het Actieplan voor groene en digitale banen.[31] Onder de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) mag selectie in het onderwijs uitsluitend plaatsvinden op basis van ten minste twee kwalitatieve criteria die betrekking hebben op de kwaliteiten van een aankomende student zoals studieresultaten, motivatie of cognitieve vaardigheden, of door middel van een loting, of een combinatie daarvan. De afgelopen jaren was het overheidsbeleid gericht op het vergroten van de gelijke kansen in selectieprocedures, met de recente invoering van loting (2023), en op het verminderen van vooringenomenheid in selectieprocedures.

Aanbeveling 52b
Pak de digitale kloof (ongelijkheden in toegang tot internet) aan, in het bijzonder in het Caribisch deel van het Koninkrijk, door het aanbieden van universele en betaalbare toegang tot hogesnelheidsinternet, digitale tools en training voor studenten, onderzoekers en gemeenschappen.

In januari 2024 is de Staat van de Digitale Infrastructuur gepubliceerd, dit geeft een overzicht van de huidige situatie van digitale infrastructuur en toegang tot het internet in Nederland, en maatregelen om dit te verbeteren.[32] Meer informatie over de doelstellingen gerelateerd aan de digitale kloof zijn te vinden in de Strategie Digitale Economie. Deze zien o.a. op dat alle huishoudens uiterlijk 2030 moeten kunnen beschikken over een aansluiting van tenminste 1 Gigabit per seconde, en levering van mobiele dekking in alle bevolkte gebieden. Over deze doelstellingen is in maart 2025 nog een voortgangsrapportage gepubliceerd.[33] Beide rapporten stellen als prioriteit de verbetering van de digitale infrastructuur in Caribisch Nederland, met name op Saba en Sint-Eustatius. Er zijn de afgelopen jaren verschillende incidentele subsidies toegekend voor de bevordering en modernisering van digitale infrastructuur in Caribisch Nederland. Bijvoorbeeld is in 2025 een subsidie toegekend van 4 miljoen voor netwerkmodernisering (o.a. uitrol glasvezel), verdeeld over alle drie de eilanden. Ter bevordering van toegang tot het internet is er een structurele eindgebruikerssubsidie van 25 USD p/m voor Bonaire en 35 USD voor Sint Eustatius en Saba.

[31] Kamerbrief met Actieplan groene en digitale banen, 3 februari 2023, Kamerbrief met Actieplan groene en digitale banen
[32] Kamerbrief over Staat van de Digitale Infrastructuur, 22 januari 2024, Kamerbrief over Staat van de Digitale Infrastructuur
[33] Voortgangsrapportage 2024 Strategie Digitale Economie, maart 2025, Strategie Digitale Economie - Voortgangsrapportage 2024

Aanbeveling 52c
Zorg voor een eerlijke verdeling van onderzoek- en innovatiefinanciering over alle regio's binnen ieder land in het koninkrijk, en monitor de impact van de financiering op achtergestelde groepen.

In 2024 werd in Nederland 25,7 miljard euro uitgegeven aan R&D, waarvan 7,1 miljard direct vanuit de overheid.[34] Een groot deel van deze financiering verloopt via financiering van onderzoek aan universiteiten en hogescholen. Deze zijn verspreid over het land, maar regio's met minder of geen hoger onderwijsinstituten ontvangen daardoor automatisch minder financiering. De inzet op het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) is wel gericht op cohesie maar in omvang aanmerkelijk kleiner. Verhoudingsgewijs ontvangt het Noorden per inwoner meer vanuit dit programma.[35]

Via de Wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk (WBSO) kunnen ondernemingen belastingvoordeel krijgen voor de tijd en geld die ze besteden aan onderzoek. Met name bedrijven vanuit Noord-Brabant maken gebruik van deze regeling. Gebruik van deze regeling is per hoofd van de bevolking min of meer vergelijkbaar in provincies als Gelderland, Limburg en Overijssel met de Randstad. Zeeland en Drenthe blijven verhoudingsgewijs wel achter.[36]

Momenteel is er geen directe monitoring van de impact van financiering van onderzoek en innovatie op achtergestelde groepen. Met betrekking tot Caribisch Nederland is in het Coalitieakkoord toegezegd om het Economisch Platform Carib op te richten met als doel de economische ontwikkeling en innovatie in het Caribisch deel van het Koninkrijk te stimuleren. Momenteel wordt gewerkt aan de invulling van dit platform.

Aanbeveling 52d
Versterk het beleid op Open Access tot publiekelijk gefinancierd onderzoek.

Nederland heeft sinds 2016 Open Access tot publiek gefinancierde onderzoeksresultaten actief bevorderd en ondersteund, zowel nationaal als internationaal, en is internationaal een van de koplopers (met 95% Open Access in 2024).[37] Zo heeft Nederland, zowel met expertise als financieel (€100.000 in 2024), actief bijgedragen aan de totstandkoming en implementatie van de UNESCO Open Science Aanbeveling uit 2021.[38] Het Nationaal Programma Open Science (NPOS) omarmt de UNESCO Open Science Aanbeveling als richtsnoer voor de Open Science activiteiten in Nederland. In 2023 is een covenant getekend waarmee Open Science NL is opgericht, het nationale regieorgaan ter versnelling van de transitie naar Open Science.[39] Open Science NL onderhoudt nauw contact met de Nederlandse Nationale UNESCO Commissie om de principes uit de UNESCO Aanbeveling te waarborgen in de Nederlandse Open Science activiteiten.[40]

Aanbeveling 52e
Onderneem een impact assessment inzake mensenrechten uit van algoritmische tools die worden gebruikt in het openbaar bestuur, en zorg voor transparantie en effectieve onafhankelijke mechanismen voor toezicht in hun ontwerp en gebruik.

De EU AI-verordening verplicht gebruiksverantwoordelijken van hoog-risico AI-systemen die publieksrechtelijke instanties zijn, of particuliere instanties die openbare diensten verlenen, om voorafgaand aan de inzet van een AI-systeem een impact assessment inzake de grondrechten uit te voeren. Ter voorbereiding op de implementatie van de AI-verordening is reeds in 2022 besloten om binnen de Rijksoverheid een dergelijke impact assessment bij hoog-risico AI-systemen uit te voeren.

[34] Rathenau Instituut TWIN 2024-2030, April 2026, TWIN 2024-2030
[35] Kamerstuk 21501-08, nr. 817, dd. 8 december 2020, Middelenverdeling Nederlandse enveloppes Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) ea Kamerstuk 21501-08, nr. 817
[36] Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Jaarverslag WBSO 2024, Mei 2026, Focus Jaarverslag WBSO in 2024
[37] Percentages Open Access publicaties 2016 – 2024, Percentages Open Access publicaties 2016-2024
[38] UNESCO Open Science, Open science | UNESCO.
[39] Kamerbrief over convenant Open Science, 29 maart 2023, Kamerbrief over convenant Open Science
[40] Reflectie op het Werkprogramma van Open Science NL, 29 augustus 2024, Reflectie op het Werkprogramma van Open Science NL

Daarnaast heeft het ministerie van BZK instrumenten ontwikkeld die overheden ondersteunen bij het gebruik van algoritmische systemen in lijn met mensenrechten, zoals het Algoritmekader en de Impact Assessment Mensenrechten en Algoritmes. [41] Het ministerie van BZK verkent momenteel de mogelijkheid om een impact assessment inzake mensenrechten meer bindend te maken voor specifieke types van algoritmische systemen die niet worden gereguleerd door de AI-verordening, maar een hoger risico voor de mensenrechten kunnen vormen.

Binnen de Rijksoverheid is aanzienlijke vooruitgang geboekt in transparantie door de publicatie van hoog-risico AI-systemen in het algoritmeregister in 2025. [42] Andere impactvolle algoritmen worden geregistreerd voor het einde van 2026. Onafhankelijk toezicht op het gebruik van algoritmische systemen in Nederland ligt bij verschillende instanties. Van deze heeft de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) een belangrijke coördinerende rol. [43] De AP, het College voor de Rechten van de Mens (CRM) en verschillende andere nationale organen zijn aangewezen als autoriteiten voor de bescherming van grondrechten onder de AI-verordening.

Aanbeveling 54 & 55
Het Comité raadt Nederland aan over te gaan tot ratificatie van het Facultatief Protocol bij IVESCR.

Het Comité raadt Nederland aan belangrijke mensenrechteninstrumenten te ratificeren waarbij het vooralsnog geen partij is, namelijk het Internationale Verdrag ter bescherming van alle arbeidsmigranten en van hun gezinsleden (het "Arbeidsmigrantenverdrag"), en de facultatieve protocollen bij het IVRK en het VN-verdrag Handicap.

Met betrekking tot de ratificatie van facultatieve protocollen zie het antwoord op aanbeveling 7d.

Het Arbeidsmigrantenverdrag is voornamelijk geratificeerd door traditionele emigratielanden, met name in het Mondiale Zuiden. Bestemmingslanden als Nederland hebben er voor gekozen dit verdrag niet te ratificeren omdat het excessieve beperkingen oplegt op het inrichten van hun migratie-, arbeidsmarkt- en integratiebeleid.

Aanbeveling 56
Geef volledig rekenschap van de obligaties onder het Verdrag, en waarborg alle verdragsrechten in de implementatie van de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling op het nationale niveau, inclusief bij het herstel van de COVID-19 pandemie, met internationale ondersteuning en samenwerking waar nodig. Faciliteer het behalen van de Sustainable Development Doelen door het instellen van onafhankelijke mechanismes om vooruitgang te monitoren, en ontvangers van overheidsregelingen te behandelen als rechthebbenden die aanspraak maken op hun rechten.

Steun de wereldwijde commitment van een decennium van actie om de Sustainable Development Goals te behalen, en implementeer deze doelen op basis van de principes van participatie, aansprakelijkheid, en non-discriminatie zodat niemand wordt achtergelaten (Leave No One Behind).

Nederland zet zich onverminderd in voor de implementatie van de Agenda 2030 voor Duurzame Ontwikkeling op het nationale niveau. Aan de onafhankelijke monitor en rapportageverplichtingen voldoen we door de Monitor Brede Welvaart en SDG's die jaarlijks op Verantwoordingsdag door het CBS wordt gepubliceerd. Deze data wordt vervolgens gebruikt voor de Nationale SDG Rapportage, en in 2027 ook in de rapportage op de voortgang van de doelen richting de VN (Voluntary National Review). Verder wordt op nationaal niveau voortgang op de doelen bewerkstelligt in samenwerking met SDG Nederland, de platformorganisatie voor de SDG's waar meer dan 1400 maatschappelijke organisaties, jongerengroepen, gemeenten, financiële instellingen, onderwijs- en kennisinstellingen en bewonersnetwerken onderdeel van uit maken. Er wordt gewerkt volgens het principe van Leave No One Behind door brede maatschappelijke betrokkenheid, bijvoorbeeld door het actief betrekken van jongeren in beleid en uitvoering van de SDG's via onder meer de Nationale Jeugdstrategie en via het mandaat van de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme.

Aanbeveling 57

[41] Algoritmekader, 23 juni 2025, Algoritmekader Algoritmes
[42] Algoritmeregister, Het algoritmeregister van de Nederlandse overheid
[43] Coordinatie toezicht algoritmes & AI, 26 maart 2026, Coördinatie toezicht algoritmes & AI | Autoriteit Persoonsgegevens

Ontwikkel en implementeer gepaste indicatoren rond de implementatie van economische, sociale en culturele rechten om de vooruitgang op het gebied van de naleving van het verdrag te kunnen volgen voor verschillende delen van de bevolking.

Zie de reactie op aanbevelingen 25c en 25d.